

MOKSLO LIETUVA

2008 m. spalio 9 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 17(395)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Rugsėjo 10 d. tolesnio mokslinio bendradarbiavimo sutarties protokolą pasirašė Lietuvos ir Lenkijos mokslų akademijos. Parašus ant protokolo padėjo Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir Lenkijos MA prezidentas akad. Michalas Kleiberis (Michał Kleiber). Pasirašyme dalyvavo Lenkijos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvoje Janušas Skolimovskis (Janusz Skolimowski), Lietuvos MA prezidiumo nariai.

Prof. Michalo Kleiberio vizitas į Vilnių sutapo su Europos mokslinių tyrimų tarybos Mokslinės tarybos posėdžiu, kuriam vadovavo Europos mokslinių tyrimų tarybos prezidentas prof. Fotis C. Kafatos. Nuo 2005 m. prof. M. Kleiberis yra šios Tarybos narys. Be to, jis yra Europos medžiagų forumo prezidentas. 1995 m.

Kūrybiškumas ir inovatyvumas – vienintelė viltis išlikti

M. Kleiberis tapo Lenkijos MA Fundamentinių technologinių problemų instituto direktoriumi, jo mokslinių tyrimų kryptys – kietų kūnų ir skysčių mechanika, informatikos ir kompiuterijos mokslai, taikomosios matematikos problemos. 2001–2005 m. buvo Lenkijos mokslo ir informacinių technologijų ministras ir Mokslo tyrimų komiteto pirmininkas. 220 mokslinių straipsnių autorius ar bendraautoris, parašė 7 mokslines knygas.

M. Kleiberis yra Liublino, Krokuvos, Darmštato (Vokietija) ir Monso (Belgija) universitetų *honoris causa* daktaras, Austrijos mokslų akademijos užsienio narys, Europos mokslo ir menų akademijos narys. Dar pasakysime, kad prof. Michalas Kleiberis yra Lenkijos Respublikos prezidento Lecho Kačinskio visuomeninis patarėjas ryšiams su mokslu, Lenkijos Lisabonos strategijos forumo Programų tarybos narys.

Viešnagės Vilniuje metu Lenkijos MA prezidentas akad. Michalas KLEIBERIS davė interviu *Mokslo Lietuvai*.

Nukelta į 2 p.

Energetikos problemų sukuryje

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Jau istorija: su solidžia sukaktimi – 50-mečiu – Lietuvos energetikos instituto tarybos pirmininką akad. Jurgį Vilemą ir direktorių prof. Eugenijų Ušpurą sveikina LR Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir technologijų departamento direktorius dr. Albertas Žalys (2006 m.).

Lietuvos žmonės gyvena nesibaigiančiam energetikos problemų sukuryje. Tai reiškia, kad esame globalaus pasaulio dalis ir visų laukia dar ne vieni nerimo metai. Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko uždarymas ir naujos atominės elektrinės statybos reikalai yra bene didžiausia ir ne pirmus metus besitęsianti Lietuvos gyvenimo aktualija. Didžioji žiniasklaida noriai atsiliepia į politikų ir verslo liūtų skandalus skandaliukus, bet mokslo žmonės retai tampa „dienos didvyriais“.

Mokslo Lietuva kalbins Lietuvos energetikos instituto vadovus, taip pat įvairių laboratorijų vadovus mėgindama aiškintis, kokią vietą tų visiems svarbių problemų sprendime užima instituto mokslininkai ir apskritai Lietuvos mokslas. Kas naujo instituto laborato-

rijose ir mokslininkų galvose? Nuo to didžia dalimi priklausys ne tik mūsų visų gerovė, bet ir ateitis. Kas laukia Lietuvos žmonių – septyneri liesū, o gal apyriebių karvių metai?

Pirmuosiuose pašnekesiuose su Lietuvos energetikos instituto direktoriumi Lietuvos MA nariu korespondentu prof. habil. dr. Eugenijumi UŠPURU mėginsime aiškintis, kokią vietą šalies branduolinės energetikos procesuose, problemų sprendimuose užima instituto mokslininkai. Priminsime, kad mūsų pašnekovas yra 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas (su A. Kaliatka, J. Augučiu, S. Rimkevičiumi ir K. Almenu už darbų ciklą *Deterministiniai ir tikimybiniai tyrimai, inžineriniai sprendimai ir jų įgyvendinimas gerinant Ignalinos AE saugą ir patikimumą (1994–2004 m.)*).

Nors pradėta nuo nulio

Tikriausiai sutiksite, kad 1986 m. balandžio 26 d. Černobylio AE ketvirtojo bloko katastrofa pasaulyje gerokai padidino branduolinės energetikos priešininkų gretas. Simpatijų nepadaugėjo ir Lietuvoje. Ko gero, net ir tarp kai kurių mokslininkų būta branduolinės energetikos priešininkų?

Visiškai nesutinku su tokiu teiginiu. Niekada mokslininkai, ir ypač mūsų institute, nebuvo branduolinės energetikos priešininkai. Sakyčiau, kad buvo net priešingai. Tiesa, būta ir savotiškų paradoksų. Lietuva buvo paskelbusi nepriklausomybę, pasaulyje buvo

Nukelta į 10 p.

4–5 p.

RIZIKOS
FIZIKA

6, 7 p.

GYVENIMO
POSŪKIŲ
KELYJE

7 p.

KITAIP YRA,
SUDĖTINGIAU!

13, 16 p.

PER
GYVENIMO
KASDIENYBĖS
MATERIJĄ

14 p.

BULGARIJOS
SVARBA
J. BASANA-
VIČIUI

Atkelta iš 1 p.

Mūsų šalis gyvena panašiomis problemomis

Geriamasis Prezidente, kaip vertinate Lenkijos moksle vykstančius pokyčius šaliai tapus Europos Sąjungos nare? Ar Lenkijos mokslas lengvai randa deramą vietą Europos Sąjungos mokslo erdvėje?

Iš tiesų politinės permainos, kurias sveikinome su dideliu džiaugsmu ir viltimis, labai skirtingais aspektais atsiliepė ir Lenkijos mokslui. Šiandien visos naujos ES narės yra patekusios į gana sudėtingą padėtį. Norint, kad mokslas dabartiniame pasaulyje būtų konkurencingas, reikia labai didelių pinigų. Tuo metu, kai prasidėjo mūsų šalių politinė transformacija, mokslui ėmė kilti naujų reikalavimų ir poreikių. Globalizacija mokslui kelia visai naujus uždavinius. Mažose šalyse, kaip Lietuva, ir didesnėse, kaip Lenkija, problemos labai panašios. Norint pasiekti sėkmės moksle, reikia atitikti svarbiausią kriterijų, kuris dažnai vadinamas kritine mase (angl. *critical mass*). Tam, kad būtų pasiekta pastebimų laimėjimų, turi būti pakankamai kompetentingų asmenybių, bet ne mažiau nei smegenų reikia tinkamos aparatūros ir galimybių mokslininkams išvažiuoti į įvairius mokslo renginius. Kitaip tariant, turi būti užtikrintas komunikacijos kriterijus.

Visa tai kelia naujus iššūkius mokslui ir mokslininkams. Tokioms šalims, kaip Lenkija ir Lietuva, didelės galimybės atveria dalyvavimas Europos Sąjungos, skiriančios labai solidų finansavimą moksliniams tyrimams, veikloje.

P pinigai dideli, bet kažkodėl sunkiai pasiekia Lietuvos mokslą. Įtariu, kad nelengvai ir Lenkijos.

Iš tikrųjų tik labai maža dalis tų pinigų tenka mūsų šalių mokslininkams. Nesugebame tinkamai pasinaudoti ES galimybėmis.

Dėl kokių priežasčių?

Daugelyje svarbiausių mokslinių tyrinėjimų sričių esame nekonkurentiški. Mūsų šalių moksliniai tyrinėjimai buvo sutelkti į tokias bazines sritis kaip matematika, fizika, chemija, bet mažiau rūpinasi, kaip praktiškai panaudoti tyrimų rezultatus.

Kokią dabar matote išeitį iš tos padėties?

Pirmiausia būtina labai įdėmiai stebėti visas susidarančias galimy-

Kūrybiškumas ir inovatyvumas – vienintelė viltis išlikti

Lenkijos MA prezidentas akad. Michał Kleiberis (Michał Kleiber) ir Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas tik ką pratęsė bendradarbiavimo sutartį

bes, kurias mokslininkams teikia ES. Tarp tų galimybių yra viena, kurios mes kartais nepastebime ir labai rūpinamės ją pastebėti. Tai struktūrinių fondų lėšos, kurias reikia mokėti taip įsivaininti, išmintingai ir ūkiškai panaudoti, kad didžioji tų lėšų dalis tektų mokslo infrastruktūrai tobulinti.

Žmogiškasis veiksnyss ne toks svarbus?

Vadinamasis žmogiškasis kapitalas (angl. *human capital*) yra labai svarbus – tai akivaizdu. Infrastruktūros tobulinimas ir žmogiškasis kapitalas – tai dvi sritys, kurias būtina turėti mintyje prieš skiriant lėšų iš struktūrinių fondų. Turime atsiminti, kad mokslo reikalams iš ES lėšos skiriamos išimtiniais atvejais tik konkursų būdu. Štai tuos konkursus mūsų šalis – Lenkija ir Lietuva – pralaimi.

Ką tada turėtume manyti apie konkurencijos principą, jeigu pralaimime tuos konkursus?

Konkurencija yra teigiamas dalykas, bet, deja, esame tame išsivystymo etape, kai mums kyla didelių sunkumų. Tačiau nesulauksime laiko, kad moksle būtų atšauktas konkurencijos principas, nes konkurencija būtina, privalo būti ir visada bus. Mano įsitikinimu, reikia pasinaudoti tais ES pinigais, kurie yra mums pasiekiami. Tai struktūrinių fondų lėšos, kurios skiriamos mūsų šalims šiam etapui iki 2013 metų. Vėliau bus kita skyrimo tvarka, bus kitų šių lėšų gavimo ir panaudojimo sąlygų ir su tuo susijusių problemų. Įvairių šalių vyriausybės tas struktūrinių fondų lėšas nukreipia keliams tiesti, tiltams statyti, nuotekoms šalinti ir kitoms sritims. Visa tai svarbu. Bet ne-

galima pamiršti ar neįvertinti mokslo infrastruktūros, nes tai svarbiausia, kad ateityje remdamiesi mokslu galėtume sėkmingai konkuruoti.

Kūrybiško požiūrio svarba

Šis vidinis struktūrinių fondų lėšų skirstymas yra mūsų šalių vyriausybių kompetencija. Kaip vertinate Lenkijos vyriausybės kompetencijas skirstant ES struktūrinių fondų lėšas?

Išties labai svarbūs sprendimai tų, kurie tvarko tuos reikalus. Norint protingai spręsti, reikia turėti ateities viziją. Būtina gerai suvokti, kad ES šiame vis labiau globalėjančiame pasaulyje neturi kitos išeities – tik remtis kūrybiškumu ir inovatyvumu. Jeigu tu nesuprasime, jeigu šito principo neįgyvendinsime, tai jokios kitos galimybės ES neliks.

Europos nepanaudotas galimybes puikiai panaudos kinai, japonai ir kitų darbščiai, kūrybingų tautų atstovai.

Tik vakar (kalbėjomes rugsėjo 10 d. – G. Z. pastaba) grįžau iš didelės kelionės po Taivaną, Japoniją ir Kiniją, tad dar sunku apsiprasti su laiko juostos staigiu pasikeitimu. Tai išties didžiulės valstybės, kuriose yra labai kūrybingų žmonių. Jeigu norime, kad Europa ir toliau pasaulyje atliktų svarbų vaidmenį, tokį, kokio mes visi geidžiame, turime nesiskųsti, nesiguosti, bet imtis konkrečių sprendimų. O tie sprendimai turi būti palankūs praktiškiems dalykams ir didinti visuomenės inovatyvumą, verslumą, išradingumą.

Ar Lenkijos mokslininkai, apskritai šalies visuomenė pasirėngusi tiems iššūkiams?

Manau, kad ne. Šios dalies Europos šalių visuomenės nesuvokia naujų iššūkių ir pavojų – tai didelė problema. Nesu linkęs kaltę versti tik sprendimus priimančiais valdžiai, nes tai rinkimų kelio į valdžią atėję asmenys – jie atėjo ir išeis. Reikia informacinių veiksmų, kurie didintų visuomenės informuotumą ir są-

moningumą. Tai patikimiausias raktas į sėkmę: būtina kalbėti ir aiškinti žmonėms, kas yra mokslas, kokią reikšmę jis turės ateityje, kodėl turime mokslui skirti lėšų. Kartais gal kokio tilto būtų galima nepastatyti, naujo kelio nenuitiesti, bet tuos pinigų nukreipti į mokslinius tyrimus.

Kas turėtų atlikti tą didžiulį aiškinamąjį darbą? Spauda, televizija?

Pirmiausia reikia siekti, kad inovatyvumui būtų sudarytas palankus kultūrinis klimatas. Mūsų šalyse – Lenkijoje, Lietuvoje ir kitose panašiose – tik tai tegali užtikrinti sėkmę. O pats šis dalykas turi labai daug aspektų.

Kitaip negu išsivysčiusiose šalyse – Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje – mūsų šalyse nėra kūrybinio elgesio kultūros. Mūsų visuomenėje nekalbama ir nerašoma apie mokslininkus, inovatyvumą ir kūrybiškumą. Mūsų žiniasklaidoje vyrauja politika, bet blogiausia, kad vienadienė politika, kuri svarbi dieną ar kelias. Politikų rietenos tampa esminis spaudos dėmesio objektas. Bet iš tos netvarkos negimsta jokių vertybių ar augimo galimybės.

Mes turime išmokyti kalbėti apie išties svarbias problemas. O svarbiausia – tai visuomenės sąmoningumas, nes būtina suprasti, kad esame globalių iššūkių akivaizdoje ir iš to kyla uždaviniai, kuriuos būtina spręsti. Nepasieksime sėkmės, jei nesuvoksime, kad tik per švietimą, mokslinius tyrinėjimus galime didinti savo visuomenės kūrybingumą ir inovatyvumą.

Koks vaidmuo šiuose procesuose tenka universitetams?

Be mokslo labai svarbi vieta tenka edukacijai. Nelabai gerai esu susipažinęs su Lietuvos švietimo reikalais, bet manau, kad padėtis panaši į esančią Lenkijoje. Mums kyla daug sunkumų, siekiant sukurti tinkamą švietimo modelį. Viena svarbiausių problemų – tai tarp visų lygių mokyklų integruotos švietimo koncepcijos stoka.

Mintyje turite nuolatinį, peraugantį į kitą aukštesnę pakopą mokymosi ir studijų modelį?

Taip, tolydinį arba tęstinį edukacijos modelį, kuris tęstų visą žmogaus gyvenimą. Kiekvienas žmogus turi būti pasirėngęs keisti savo profesiją. JAV yra populiarūs vadinamieji korporaciniai universitetai, rengiantys ir tobulinantys įmonių darbuotojus visų jų darbingo gyvenimo metu. Didelės kompanijos turi nuolatinę sistemą, kaip mokyti savo darbuotojus. Gaila, bet Lenkijoje mes to neturime ir nelabai kreipiame dėmesio į mokymosi visą gyvenimą būtinybę. Pasiteisinama, kad tam reikalui nėra pinigų. Tačiau pinigų reikia rasti, nes tai labai svarbu. Tai svarbiausia būtinybė.

Liūdno atminimo socializmo sistemoje veikė įvairūs liaudies ūkio darbuotojų ir specialistų tobulinimo kursai, buvo tam tikra sistema. Bet dabar Lietuvoje daug kas palikta savieigai. Valstybinės institucijos savo darbuotojus tobulina, nes privalo vykdyti ir Briuselio reikalavimus. Tačiau daugybės darbuotojų tokia ar panaši tobulinimo sistema neaprepija, tuo rūpinasi toli gražu ne visi darbdaviai.

Labai gaila, nes tai nepaprastai svarbus dalykas. Jau sakiau, kad privalome mūsų visuomenių kūrybingumą kilstelėti į visai kitą lygmenį. O to pagrindas – švietimo sistema, kuri privalo spręsti šią esminę užduotį.

Intelektualai užmigo žiemos miegu

Koks vaidmuo šandieninėje Lenkijoje tenka intelektualams? Ar garsiai skamba jų žodis? Ar turite moralinių

Vilniuje Europos mokslinių tyrimų tarybos prezidentas prof. Fotis C. Kafatos (antras iš kairės) po susitikimo su Lietuvos mokslo bendruomenės nariais su Lietuvos MA prezidentu akad. Zenonu Roku Rudziku, LR švietimo ir mokslo ministru Algirdu Monkevičiumi ir Lietuvos mokslo tarybos pirmininku prof. Eugenijumi Butkumi

tautos autoritetu, koks, pavyzdžiui, buvo popiežius Jonas Paulius II? Jeigu panašaus masto asmenybių esama, tai kur jos telkiasi? Gal universitetuose?

Tai didžiulė problema. Lenkijoje nustojo gyvuoti ištisa visuomeninė klasė, mintyje turiu intelektualus. Tokių nebėra. Jei kokia originalinė mintis pagarsinama, tai ji dažniausiai apšaukiama kaip paprasčiausia kvailybė. Deja, taip yra, nes nebeturime autoritetų ir tai didžiulė šiandieninė Lenkijos problema.

Nejau nieko nedaroma, kad padėtis keistųsi?

Lenkijoje mėginame kai ką sukurti. Tai truputį ironiškai vadiname kolektyviniu autoritetu.

Tai primena tam tikrą smegenų tinklą?

Išties tai tam tikras tinklinis

lios dešimtys ekspertų, pasiskirsčiusių į tam tikras grupes. Į šį projektą dedame labai daug vilčių.

Ar šiame projekte dalyvauja ir Lenkijos MA? Gal Akademija ir galėtų būti tokio projekto ašis?

Šio projekto ir ėmiausi kaip Lenkijos MA prezidentas. Vis dėlto mūsų Akademija ne visai tinkamas darinys tokio pobūdžio projektams, nes jos nariai daugiausia yra garbaus amžiaus, ir tai bene didžiausia kliūtis. Šiandien tokių projektų turi imtis jaunimas, keturiasdešimtmečiai mokslininkai, na, penkiasdešimtmečiai, bet ne septyniasdešimtmečiai. O Lenkijos MA septyniasdešimtmečiai sudaro nemažą narių dalį, yra ir aštuoniasdešimtmečių. Solidus amžius gerokai silpnina Akademijos galimybes. Todėl ir šis

komitetas organizavo keletą žemutinės grandies struktūrų, kurios remiasi klimato kaitos, tvariosios plėtos ir kitų sričių problematikos specialistais.

Taip pat turime pakomitečius, kuriuose nagrinėjami siauros tematikos klausimai. Projektas sutelkė labai gerus mokslininkus ir specialistus, atrinktus gana preciziškai. Visose grandyse veikia specialios komunikacijos tarp atskirtų pakomitečių procedūra.

Kad netektų veikti „ad hoc“

Kokioje studijoje šiuo metu yra projektas „Foresight“?

Po 3 mėnesių bus baigtas. Darbų metodologija gana sudėtinga, ji

Mokslinio bendradarbiavimo sutarties protokolą pasirašo Lenkijos MA prezidentas akad. Michalas Kleiberis ir Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas

ryšys, angliškai tai skamba kaip *Foresight* (liet. išvalgumas, numatymas, toliaregiškumas). Vykusio lenkiško atitiktens neturime, tad naudojames anglišką žodžiu. Tai tam tikras ateities prognozavimo scenarijus, pagrįstas įvairių elementų funkcionavimu kartu, bendradarbiavimu.

Teoriškai lyg ir suprantama, bet kaip tai bandote įgyvendinti praktikoje?

Paleidome į darbą ištisą virtinę veiksmų ar projektų, kurie susiję su įvairiomis gyvenimo sritimis. Mes bandome rasti labiausiai kompetentingus įvairių sričių žmones ir juos telkti projektui *Foresight* vykdyti.

Kai sakote „mes“, tai kas į tą žodelytį įeina?

Esu vadovas kaip tik tokio darinio, kuris kuria didžiulę tokio tipo veiklos prognozę.

Kaip sakiau, *Foresight* – tai prognozavimas, bet toks, kur įvykių eiga turi įtakos žmonėms. Nuo oro spėjimų prognozės *Foresight* skiriasi tuo, kad oras bet kuriuo atveju vis viena koks nors bus. O aptariamasis projektas ypatingas tuo, kad kuriamas vystymosi scenarijus. Tarkime, jeigu parlamentas priims tam tikrą sprendimą, jeigu vykdysime atitinkamą akciją, jeigu ugdysime būtent tokius specialistus, tai turėsime puikų rezultatą. Jeigu veiksime kitaip, tai rezultatai bus kiti. Turėdama konkrečias prognozes vyriausybė gali veikti tikslingai. Šis projektas finansuojamas iš valstybės biudžeto ir ES struktūrinių fondų. Pavyko sutelkti daug žmonių tai programai sudaryti ir vykdyti.

Kaip telkiate žmones, pagal kokius kriterijus?

Lenkijoje išplatino anketą su klausimais daugiau kaip 10 tūkst. asmenų siekdami išsiaiškinti visuomenės nuomonę tam tikrais klausimais. Svarbiausią darbą atlieka ke-

projektas negalėtų remtis vien tik MA narių galimybėmis.

Apskritai visų mokslo akademijų silpnoji vieta yra ta, kad nariais turi būti renkami žymiausi, daugiausia pasiekę mokslininkai. Tačiau jie jau paprastai būna garbaus amžiaus. Nėra gerai, kai Akademijoje pradeda vyravoti vyresni žmonės.

Todėl, nors esu MA prezidentas, bet šį projektą vykdyti telkiuosi ne vien Akademijos narius. Jei tik yra galimybė, stengiuosi remtis ir mokslininkais iš įvairių kitų institucijų. Manau, tai yra teisinga.

Lenkijoje pakanka kompetentingų mokslininkų tokiam projektui atlikti?

Į šį klausimą nėra paprasta atsakyti, nes atsakymas paaiškės tik projekto vykdymo pabaigoje. Bet šiandien į klausimą atsakyčiau teigiamai: turime gerų, išties kompetentingų mokslininkų, juos pasitelkti nėra sunku. Tai ne vien Lenkijoje mokslus baigę, bet ir užsienio universitetuose kvalifikacijas įgiję mokslininkai, turintys ir tarptautinį pripažinimą. Stengiuosi, kad tarp projekto vykdytojų nebūtų tik vienos kurios nors institucijos mokslininkų. Tokioje grupėje turi būti subrendusių, didelę patirtį turinčių mokslininkų, bet turi būti ir studentų. Jaunas visada žvelgia į ateitį, nesidairo į praeitį, ir tai gerai. Ką informatikoje gali pasakyti septyniasdešimtmetis? O studentas pasakys.

Be mokslininkų, kokių dar sričių atstovus kviečiate vykdyti projektą?

Telkiamės iš įvairių praktinio gyvenimo sričių, pavyzdžiui, įvairių bendrovių darbuotojus.

Pirmenybę teikiate asmeniškai pažįstamiems asmenims, kuriais galite pasikliauti?

Nebūtinai. Projekto vykdytojų struktūra gana sudėtinga. Turime tokį komitetą, vadinamą *Panel glówny*, kurį sudaro 15 asmenų. Juos aš pats asmeniškai parinkau. Štai šis

buvo tobulinama įvairiose šalyse. Tai idėjų šturmo, „mūzų audros“ ir kiti, taip pat ir psichologų naudojami metodai. Daugelyje šalių, kur buvo atliekami panašūs projektai, patikrinti būdai.

Dvejus metus glaudžiai bendradarbiaudami projekto dalyviai pasiekė labai reikšmingų rezultatų. *Foresight* metodologija pasaulyje žinoma apie 30 metų, bet evoliucionavo ir dabar jau yra sukurta brandi metodologija, patikrinta daugelyje pasaulio šalių. Daug kur svarbiausi laimėjimai buvo pasiekti būtent remiantis tokių projektų pateikiamomis analizėmis. Taip, mes vėluojame, turėjome daug anksčiau susigriebti. Dabartinis pasaulis toks sudėtingas, kad politikai kone kasdien susiduria su problemomis, apie kurias nelabai nusimano.

Kai prieš kelerius metus man teko būti Lenkijos mokslo ir informacinių technologijų (dabar pertvarkyta į Lenkijos edukacijos ir mokslo ministeriją) ministru, kone kasdien ant mano darbo stalo atsirasdavo laišku ir dokumentų su siūlymais, apie kuriuos mūsų ministerijoje niekas neturėjo nė menkiausio supratimo.

Kaip tada veikėte?

Ieškodavome ekspertų, bet jų buvo sunku rasti, nes niekas nežinojo, kas tais klausimais turėtų užsiimti. Tekdavo veikti *ad hoc*, t. y. be gilesnio dalyko žinojimo. Neblogai esu susipažinęs su vokiečių švietimo ir mokslo sistema, kur kiekvienas klausimas paprastai iš pagrindų parengiamas ir sprendžiamas. Vokietijoje sprendžiant įvairius klausimus, kompetencija yra visai kito lygmens.

Vokiškasis punktualumas ir tikslumas jau yra tapę priežodžiu.

Taip, ir mes turime to paties siekti, kad sistema, kurioje stinga ekspertų, o tai dažna mūsų šalių

Paskirtos 2008–2009 mokslo metų Lietuvos Respublikos Prezidentų vardinės stipendijos

LR Švietimo ir mokslo ministerija skyrė Lietuvos Respublikos Prezidentų vardines stipendijas šešioms gambiausiems teisės ir politikos mokslų, medicinos ir visuomenės sveikatos bei žemės ūkio mokslų studentams.

2008–2009 mokslo metais Prezidento Kazio Griniaus vardines stipendijas gaus Kauno medicinos universiteto studentas Gediminas Šemeklis ir Vilniaus universiteto studentas Laurynas Bukelskis. Prezidento Aleksandro Stulginskio vardinės stipendijos paskirtos Lietuvos žemės ūkio universiteto studentams Linai Liakaitei ir Mindaugui Staneikai. Prezidento Antano Smetonos vardinės stipendijos suteiktos Mykolo Romerio universiteto studentams Skaistei Žostautaitėi ir Vaidui Jurkevičiui.

Atsižvelgdama į Lietuvos mokslo tarybos ekspertų siūlymus, LR Švietimo ir mokslo ministerija kasmet skiria šešias vardines stipendijas talentingiems, ypač pasižymėjusiems diplomatijos, politinių mokslų, teisės, žemės ūkio ir medicinos studijose ir mokslinėje kūrybinėje veikloje valstybinių universitetų pagrindinių, vientisųjų ir magistrantūros studijų studentams. Skiriamos dvi A. Smetonos, dvi A. Stulginskio ir dvi K. Griniaus stipendijos. Iš jų viena – pirmosios pakopos studijų studentui (4 MGL), kita – antrosios pakopos studijų studentui (6 MGL).

LR Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

Lietuvos bankas ir Lietuvos mokslų akademija bendradarbiaus skirdami Vlado Jurgučio premiją

Lietuvos bankas ir Lietuvos mokslų akademija susitarė bendradarbiauti dėl Vlado Jurgučio premijos skyrimo. Šių metų rugsėjo 26 d. bendradarbiavimo sutartį pasirašė Lietuvos banko valdybos pirmininkas Reinoldijus Šarkinas ir Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas.

Vlado Jurgučio premiją Lietuvos bankas įsteigė 1997 m. pažymėdamas akademiško, profesoriaus, pirmojo Lietuvos banko valdytojo Vlado Jurgučio (1885–1966 m.) nuopelnus Lietuvos bankininkystei bei minėdamas Lietuvos banko įkūrimo ir lito išleidimo 75-ąsias metines.

„Nuo šiol sprendimą, kam skirti premiją, priims Lietuvos bankas ir Lietuvos mokslų akademija. Manau, kad mūsų mokslo žymiausių atstovų buriančios institucijos dalyvavimas šiame projekte prisidės prie Vlado Jurgučio premijos garsinimo ir suteiks jai daugiau svarbos“, – pasirašius sutartį teigė R. Šarkinas.

Jo nuomone, naujas premijos statusas turėtų padėti skatinti mokslinę veiklą Lietuvos bankininkystės, finansų, pinigų ir makroekonominių tyrimų srityse, būtų daugiau pretendentų gauti tą premiją.

Akad. Z. R. Rudzikas vaizdžiai pažymėjo, kad Vladas Jurgutis sujungė finansus ir mokslą, todėl logiška, jog jo vardu pavadintą premiją skirs centrinis Lietuvos Respublikos bankas ir Lietuvos mokslų akademija. Vladas Jurgutis dalyvavo kuriant Lietuvos banką ir tapo pirmuoju jo vadovu, taip pat buvo mokslininkas, 1941 m. paskirtas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu (ekonomika) ir kurį laiką jai vadovavo iki ištrėmimo į nacių koncentracijos stovyklą. Po Antrojo pasaulinio karo grįžo į Lietuvą, buvo Vilniaus universiteto profesorius.

Vlado Jurgučio premija skiriama už reikšmingus darbus (monografijas, vadovėlius, publikuotus mokslinius straipsnius, disertacijas) Lietuvos bankininkystės, finansų, pinigų ir makroekonominių tyrimų srityse per pastaruosius penkerius metus. Jos dydis – 20 tūkst. litų.

Šių dviejų institucijų bendradarbiavimo sutartyje numatyta, kad Lietuvos bankas skirs premijai nustatyto dydžio pinigų sumą. Lietuvos mokslų akademija įsipareigoja parengti premijos laureato diplomą, kvietimus ir organizuoti iškilmingą premijos įteikimą Akademijos rūmų salėje.

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir kiti Akademijos prezidiumo nariai Lietuvos banko valdybos pirmininką Reinoldijų Šarkiną ir Valdybos narį Vaidievtį Geravaličių supažindino su Akademijos veikla.

Mokslininkai pasiūlė šių metų rudenį surengti Lietuvos mokslų akademijos sesiją, skirtą pasaulio ir Lietuvos ekonomikos aktualijoms, kurioje pranešimus skaitytų ir Lietuvos banko atstovai.

Lietuvos banko informacija

problema, nevirstų fatališka. Juk net balsuodami už stojimą į ES bent jau mes Lenkijoje nelabai suvokėme, kas mūsų laukia, kokie to privalumai ir trūkumai. Štai kodėl mes neturime kitos išeities, o tik mokytis, stengtis įgyti žinių ir išminties, o tam reikalui gali būti naudingas švietimas ir mokslas.

Kokio rezultato tikėtės iš savo vadovaujamo projekto po 3 mėnesių, kai projektas bus baigtas?

Kaip sakiau, projektą remia Švietimo ir mokslo bei Ūkio ministerijos. Abu ministrai su manimi palaiko dalykiškus ryšius ir tvirtina, kad projekto rezultatai būtinai pasinaudos, bandys juos įgyvendinti praktinėje ministerijų veikloje. Svarbu, kad taip ir būtų. Man atrodo, kad mūsų politikai jau pradeda

suvokti savo silpnumą, ne itin didelę kompetenciją ir jau nori mokslo paramos. Man svarbiausia, kad mūsų projekto rezultatai būtų tikslingai panaudoti.

O jeigu projekto rezultatai ministerijų būtų atmesti kaip neįgyvendinami ar dėl kokių kitų priežasčių?

Tokios galimybės neatmetu, visko gali būti. Bet šiuo atveju nesu pesimistas. Kai kalbu su abiem ministrais, dažnai jaučiu, kad jie suinteresuoti.

Dėkoju Ponui Prezidentui už įdomias mintis, kurios neabejotinai turėtų būti naudingos „Mokslo Lietuvos“ skaitytojams.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Rizikos fizika: naujos senų mokslų galimybės

Rizikos fizikai skirtą svetainę galima rasti interneto portale mokslasplius.lt. Mes kalbiname šios svetainės kūrimui vadovavusį Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktoriaus pavaduotoją dr. Vygintą GONTĮ.

Fizika skverbiasi į socialinių tyrimų erdvę

Rizikos fizika – gal tai naujas tyrimų metodas, tinkantis tirti procesams ar reiškiniams, kai kiti tyrimo būdai nelabai pasiteisina?

Ne, tai ne metodas, bet veikiau sparčiai besiformuojanti nauja tyrimų kryptis, naudojanti jau žinomus metodus, juos naujai pritaikanti ir toliau plėtojanti. Tai fizikoje susiformavę metodai, skirti dinaminio chaoso, sudėtingų sistemų ir kitiems netiesiniams reiškiniams tyrinėti. Žinomų ir naujai kuriamų fizikos metodų taikymą platesnėje tyrimo objektų erdvėje – socialinių procesų, ekonomikos reiškinų, žmonių santykių ir daugybę kitų su rizikos vertinimu susijusių sričių – Europos mokslininkai sąlyginai pavadino *rizikos fizikos* terminu.

O kaip su politika? Rizikos fizikos dantys čia jau atšimpa?

Rizikos fizika nepakeičia socialinių mokslų tyrimo metodų, ji tik ieško naujų kiekybinio aprašymo ar vertinimo galimybių. Atliekama gana daug darbų, kuriuose mėginama modeliuoti politinius rinkimus ar kitokius gausius balsavimus. Net bandoma kurti kultūrų ir tautų evoliucijos modelius. Tai visiškai nereikia, kad sociologai ar politologai gali prarasti savo vertę.

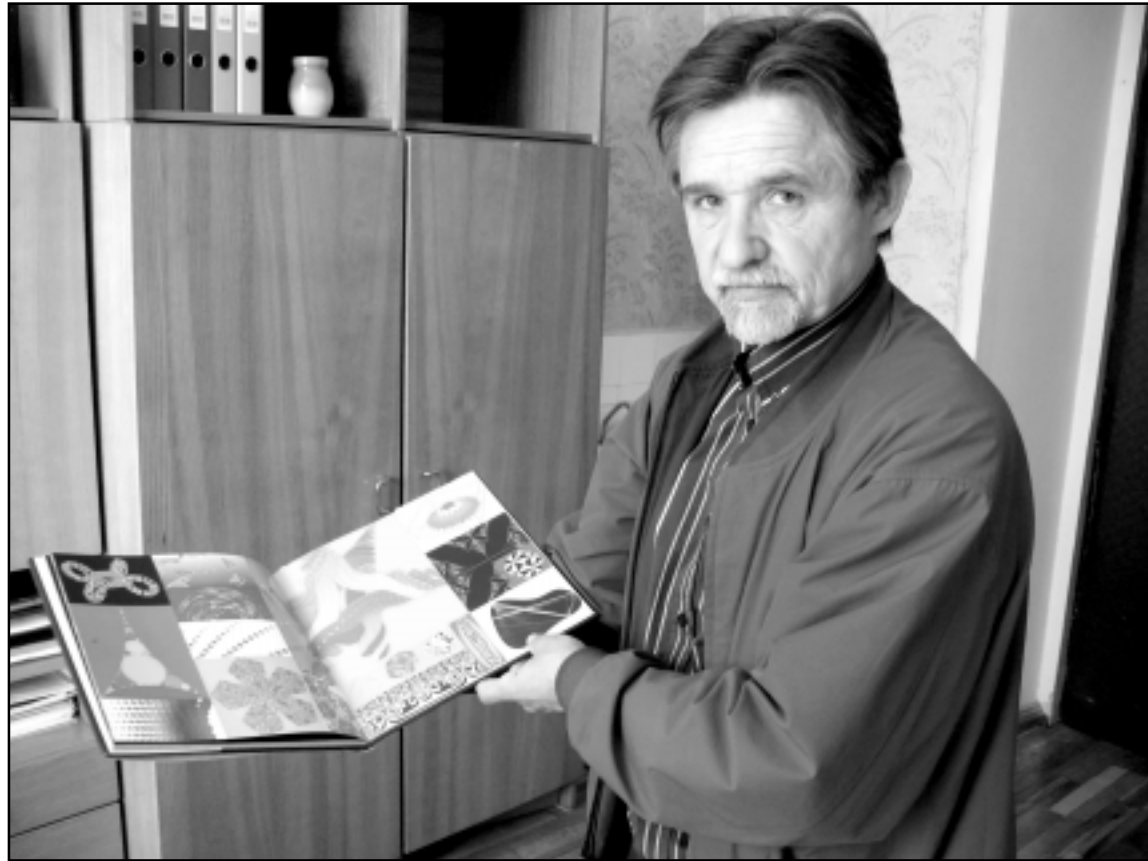
Rizikos fizika – gana naujas dalykas. Kada ši kryptis susiformavo?

Atsivėrė naujų galimybių, kai fizikai pasistūmėjo tyrinėdami dinaminio chaoso problemas. Pačių fizikų teorijose atsirado naujas kokybinis supratimas apie dėsningumo ir chaoso sąveiką. Praėjusio amžiaus pabaigoje įsitvirtino supratimas, kad gamtoje dėsningumas ir chaosas yra tos pačios objektyvios realybės reiškimosi formos, kurios labai dažnai viena kitą keičia. Vienomis sąlygomis vyrauja chaotinis judėjimas ir būsena, o kitomis – harmonija, reguliarumas, aiškiai išreikštas priežastingumas ir dėsningumas. Tas nuolatinis virsmas tarp chaoso ir dėsningumo yra tiesiog neatskiriama gamtos savybė. XX a. pabaigoje pagaliau buvo suvokta, kad reguliarioji mus supančios aplinkos dalis, kuri aprašoma kiekybiniais dėsniais ir harmonija, sudaro tik mažytę jos dalį.

Didžiąją dalį sudaro chaotiški, sunkiai prognozuojami reiškiniai?

Sudaro netiesiniai ir nestabilūs reiškiniai. Iš esmės tai labai sudėtingi, dažnai neprognozuojami procesai. Mokslui prieinama tik dalis gamtos reiškinų, kurie reguliari, dėsningi ir atsikartoja. Tai ištirtoji dalis, joje vyrauja tiesiniai dėsniniai, kurie gali būti aprašyti tiesinėmis lygtimis.

Didžioji reiškinų dalis yra itin sudėtinga ir galėtų būti aprašoma netiesinėmis lygtimis ar kitais modeliavimo algoritmais. Sudėtingų sistemų tyrimo galimybės išlieka ir net sustiprėja dėl to, kad peržengus kritinę sudėtingumo ribą, dinaminį (griežtą aprašymą) galima keisti stochastiniu.

Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Vygintas Gontis demonstruoja chaoso teorijos ir rizikos fizikos pavyzdžius

Kad moksle būtų daugiau mokslo

Tačiau daugelį gamtos reiškinų, procesų ir ligi šiol sėkmingai nagrinėjo klasikinė fizika, biologija, chemija, gal ir kiti mokslai, kur puikiai buvo išsiversta be rizikos fizikos, ne neįtariant, kad tokia mokslo kryptis apskritai gali egzistuoti.

Kažkas naujas kryptis kuria, kažkas sena pateikia kaip nauja, dar kiti viską neigia. Vien senu bagazu išsiversti neįmanoma. Kiekvienas naujas sprendimas gimdo dar daugiau klausimų. Deterministinio pasaulio aprašymo ribotumas buvo suvokiamas nuo Niutono mechanikos sukūrimo pradžios. Tačiau tais laikais išsamaus atsakymo Laplaso determinizmui negalėjo būti, tik dabar tapo aišku, kad Niutono lygtimis aprašomame pasaulyje vyrauja netiesinės jų formos, o tam tikromis sąlygomis judėjimo trajektorijos tampa neatskiriamomis nuo stochastinių (atsitiktinių). Mikropasaulyje aprašanti kvantinė mechanika nuo jos sukūrimo pradžios negali apsieiti be statistinės būsenų interpretacijos. Pasaulis reiškiasi tarsi dviem neatšiejamom formom. Atradę reguliarius dėsningumus, fizikai neišvengiamai susidūrė ir su stochastiškumu, t. y. atsitiktinumu. Natūralu, kad reguliarios ir dėsningos gamtos pasireiškimo formos yra labiau iširtos, kadangi jos nuolat kartojasi arba yra nesunkiai atgaminamos. Tai, ką pavyksta iširti, aprašome lygtimis, modeliais, algoritmais, o ko nepavyksta, paliekame ateičiai. Nėra abejonės, kad ir rizikos fizika nepretenduoja aprėpti visų būsimų tyrimų tendencijų.

Reikia suprasti, kad fizikai gudarauja: daro tai, kur tikisi greito rezultato? Jau XVII–XVIII a. buvo pastebėta, kad toli gražu ne visur galima pasikliauti Niutono dėsniais, tačiau fizikai ir toliau taikė savo „dievuko“ Niutono dėsnius, nesukdami galvos dėl to, kad tie dėsniai tinka tik esant tam tikroms sąlygomis.

Kiekvienas mokslas ieško užda-

vinių, kurie gali būti išsprendžiami jam prieinamais būdais. Fizikai ieško to, kas reguliaru, dėsninga, pasikartoja, taigi pirmiausiai išsprendžia paprastesnius, objektyviai patikrinamus uždavinius.

Tik priėję liepto galą, kai pirmyn nebegalima ir nėra kaip trauktis atgal, fizikai suprato, kad reikia kokybiškai naujai pažvelgti į tarsi seniai žinomus dalykus.

Išties ištyrus, kas dėsninga, reguliaru, tenka pereiti prie sudėtingesnių tyrimo objektų.

Bet ar fizikai nėra tie uzurpatoriai, kurie imasi tyrinėti ne savo tyrimų objektus – ekonomikos gyvenimo reiškinius, demografijos ar kitas visuomenės gyvenimo problemas? Gal tai ekonomistų, sociologų, demografų problema, tad jiems ir reikėtų tyrinėti?

Išvardytų mokslo sričių atstovai nuo seno tas problemas tyrinėjo ir ateityje tyrinės. Problema ta, kad šių mokslo sričių tradiciniais tyrimų metodais ne visada pavyksta gauti kiekybinių rezultatų. Jų mokslas daugiau kokybinio aprašomojo pobūdžio. Tai yra suprantama dėl aukščiau minėtų priežasčių – šių mokslų tyrimo objektai, mūsų terminijoje, yra sudėtingos sistemos, kurios retai reiškiasi kaip reguliari, pasikartojantys, lengvai prognozuojami dėsningumai. Visų mokslininkų svajonė, kad ir socialiniuose moksluose atsirastų kiekybinių aprašymo metodų. Realu tikėtis, kad kiekybiškai galima modeliuoti ir skaičiuoti įvairias rizikas socialinėse sistemose. Čia ir taikosi fizikai panaudoti savo sudėtingų sistemų tyrimo ir modeliavimo metodus.

Kitai variant, pageidautina, kad socialiniuose moksluose būtų daugiau mokslo?

Akivaizdu, kad socialinių mokslų tyrimų objektai yra netiesiniai ir labai sudėtingi, tad juos aprašyti paprastomis tiesinėmis lygtimis nepavyks, taip pat kaip ir gauti paprastų vienareikšmių rezultatų. Tik dabar, kai fizikos mokslas pereina prie sudėtingų sistemų tyrinėjimo, atsiranda galimybė tyrimus išplėsti ir į so-

cialines sistemas. Fizikos mokslas jau spėjo sukurti „mikroskopines teorijas“, kitaip sakant, fizikinius reiškinius modeliuojančias teorijas ir metodus. Ateina metas panašius metodus pradėti taikyti sudėtingiems reiškiniams, taip pat ir socialiniams, nagrinėti. Manau, kad socialinių mokslų atstovams tik dabar atsiranda galimybė pradėti kurti dinaminis tyrinėjamų sistemų, objektų kiekybinius aprašymus.

Iš socialinių mokslų reikalaujama kiekybinio aprašymo ir rezultatų? O ką apie tai mano patys šių mokslų atstovai, kiek jiems būtinas tas kiekybinis aprašymas? Gal specifiniai mokslai reikalauja specifinio tyrimo rezultatų pavidalo? Juk ir fizikai ne visur nuoseklūs: kai jų taikomi metodai pasirodo bejėgiai duoti kiekybinių rezultatų, pradedama taikyti statistinius, stochastinius tyrimų metodus. Gauna tikimybinis ar statistinius tyrimų rezultatus, taip lyg ir turėtų būti. Nors gauti rezultatai netikslūs ir nevienareikšmiai.

Jei objektas sudėtingas ir jo elgsena statistinio pobūdžio, tai vienareikšmių ir tikslių rezultatų nepareikalauja. Tokia tų reiškinų prigimtis. Statistinis aprašymas taip pat yra kiekybinis. Tiksliai žinoti rizikos laipsnį yra būtina priimant daugybę socialinių, ekonominių, politinių sprendimų.

Fizikoje taip pat neišvengiama daugelio sunkumų, lygiai kaip ir socialiniuose ar kai kuriuose kituose moksluose. Bet noras reiškinį aprašyti kiekybiškai, vienareikšmiškai yra kiekvieno mokslininko ir tyrėjo siekis. Tai viso tyrimo varomoji jėga. Fizikui yra natūralu manyti: jei moku suskaičiuoti, įvertinti ir numatyti, vadinasi, suprantu.

Bet gal labiau būdinga gamtos, technikos mokslams?

Ne tik. Noras kiekybiškai aprašyti socialinių mokslų tyrimų objektus ar procesus yra visiškai pagrįstas. Teigimas, kad vienos ar kitos srities tyrimų rezultatų kiekybinis aprašymas yra neįmanomas ar nereikalingas yra žalingas. Kiekybinių re-

zultatų nesiekti moksliniame pažinime reiškia neigti pažinimo galias.

Tarkime kas svarbiausia istorijos moksle? Šaltiniai, faktai ir jų interpretacijos. Gal dar istorijos reiškinų periodizacijos dalykai, tam tikrų tiriamų istorinio proceso struktūrų radimas, aprašymas. Nematau, kur čia būtų kiekybinio aprašymo galimybė. Gal humanitariniams mokslams rizikos fizika nėra panacėja? Gal čia tyrinėtoji rūpi rasti ir aprašyti visai kitus dėsningumus, nepasiduodančius skaičiaus diktatui?

Tam tikrame tyrimų etape ir fizikai ėmėsi aprašymo (ir tai tebedaro). Kol nežinoma, kokie dėsningumai pasireiškia, kas apskritai vyksta – tai empirinių duomenų kaupimo laikotarpis, jų analizavimas ir dėliojimas į lentynėles yra neišvengiamas. Sukaupus pakankamai duomenų, visada galima ieškoti pasikartojimų, dėsningumų, priežastinių ir net dinaminų paaiškinimų. Statistiniai dėsningumai egzistuoja kiekvienoje mokslo srityje. Niutono obuolys gali sužadinti atradimus tik galvoje, kuri jau atliko didžiulį paruošiamąjį analitinį darbą. Bet kuriam mokslui gali ateiti metas rasti naujų priežastinių ryšių, paaiškinimų. Tikriausiai taip gali būti ir su socialiniais bei humanitariniais mokslais.

Žinoma, reikia taikyti skirtingus tyrimų metodus, nes skirtingi tų tyrimų tikslai, skirtingi dėsningumai. Tačiau fizikų sukurti ir taikomi metodai gali būti panaudoti ir kitiems mažai ką bendro su fizika turintiems mokslams. Jeigu galima gauti naujų rezultatų, tai kodėl nepasinaudojus tais metodais? Kalbu ne vien apie socialinius mokslus, bet ir apie humanitarinius. Rizikos fizikos metodai padeda nagrinėti literatūros tekstus, tai mes ir darome. Nagrinėjame statistinius dėsningumus tekstuose. Pavyksta atsekti ir išsiaiškinti dėsningumus, kurie būdingi ir fizikinėms sistemoms. Pažinti statistiniai dėsningumai padeda tuos tekstus klasifikuoti, rūšiuoti, atskirti kompiuteriais. Humanitariniuose tekstuose pavyksta aptikti ligi tol nežinotų dėsningumų, nors fizikos mokslui, pasirodo, tie dėsningumai ir seniau buvo žinomi, tyrinėjami. Mintyje turiu literatūrinių tekstų analizę. Taip pat galima kalbėti apie dailės ar muzikos harmonijos ypatybes. Visi šie dalykai paklūsta labai panašioms, ar net tiems patiems dėsningumams. Tačiau juos reikia atrasti, tyrinėti ir tų tyrimų rezultatais naudotis. Fizikai jaučiasi galį daug kuo padėti ir kitų mokslo sričių atstovams.

Naujovių keliai moksle ne visada tiesiausi

Visa tai nuteikia žvalinančiai, tik bijau patekti į tam tikros fizikos mokslų apžavų pinkles. Gal vienas kitas naujovėms labiau pagavus socialinių mokslų atstovas ir ryšis taikyti rizikos fizikos metodus, bet gali kilti ir priešiško svetimybės „dėvukams“. Ar neįsivėžs dėl tokios gamtos ir griežtųjų mokslų invazijos, tarkime, „grynieji“ humanitarai, filologai, linkę naudoti tokias sąvokas kaip dvasia, dvasingumas, meniškumas, meninė individualybė, subjektyvumas, tautos tapatumas ir t. t.

Žmonių bendravimo problemų buvo, yra ir bus. Jų neišvengsime ir tarp mokslininkų. Teko susidurti su

įsižeidusiais humanitarais, kurie nepriima ne tik kitų tyrimo metodų, bet net ir kritiško jų tyrinėjimų ar kūrybos vertinimo. Nieko čia nepadarysi, bet ilgainiui bus plačiau suvokta ir rizikos fizikos teikiamų galimybių svarba.

Dabar fizikai nemažai dirba finansų teorijos kryptyje, savo publikacijas skelbia ekonofizikos žurnaluose ir tam tikrų fizikos žurnalų skyriuose.

Vadinasi, fizikai su savo straipsniais ne visada prasiveržia į finansams skirtus specializuotus žurnalus?

Įvairių kryptių tyrinėtojas vis dar trūksta tarpusavio susikalbėjimo. Kiek man tenka dalyvauti mokslinėse konferencijose, bent jau fizikai vieni kitus nuolat ragina savo darbus publikuoti ir ekonomikos žurnaluose, dalyvauti bendrose konferencijose. Į savo konferencijas mes paprastai kviečiame ekonomistus, ir jie gana noriai dalyvauja. Skirtingų požiūrių sugretinimas vyksta nuolat ir tai labai svarbu. To proceso metu visko pasitaiko: nesupratimo, nenoro suprasti, paprasčiausio atskirų asmenų išsivaidinimo, retsykiams ir nekorektiškų pasisakymų. Tačiau šie nesupratimai nestabdo skirtingų mokslų atstovų bendradarbiavimo. Tarpdisciplininė sandūra naudinga ir vieniems, ir kitiems. Bendradarbiavimas teikia naujo peno mokslui ir tame procese dalyvaujantiems mokslininkams.

Štai knyga, kurioje pateikti kompiuterine grafika ir matematiniais algoritmais sukurti vaizdai. Analizuojant meno kūrinius ar gyvosios gamtos harmoniją dažnai pastebimos panašios struktūros. Ieškant ir apibendrinant meninės kūrybos dėsningumus, gali būti naudinga ir rizikos fizikos specialistų patirtis.

Tačiau kokių nors perversmų moksle rizikai fizikai dar nebuvo lemta įvykdyti?

Konferencijose tenka išgirsti perdėto pasididžiavimo ar pasigyrimo, bet mokslui reikia ir tam tikro sveiko skepticizmo. Juk kalbame apie labai sudėtingas, sunkiai prognozuojamas tyrimų sistemas. Norimas prognozavimo lygis dar toli gražu nėra lengvai pasiekiamas.

Gal reikėtų kalbėti tarsi apie dvi plokštumas: viena – tai teorinės rizikos fizikos žadamos galimybės, o kita – reali to mokslo šiandien teikiama nauda? Kitaip tariant, praktinis teorijos pritaikymas toli gražu ne visada adekvatus viltims, su kuriomis mokslininkas kimba į problemą?

Didžiausia šių tyrimų perspektyva ta, kad kompiuteriais galime apdoroti labai didelius duomenų kiekius. Jie apdorojami labai sparčiai, pavyksta juos tvarkyti, analizuoti, sisteminti. Tai naujų galimybių šaltinis, dažnai tai labai svarbu ekonomikai, kai turime naudoti daug duomenų. Finansų srityje, apskaičiuojant kainų pokyčius ir su tuo susijusią riziką, tenka turėti reikalų su milžiniškais parametrais ar rodiklių kiekiais. Fizikai tuos duomenis apdoroja ir analizuoja panašiais metodais, kuriuos taiko tvarkydami savo eksperimentų duomenis, o esminis skirtumas tas, kad įprastais fizikiniais eksperimentais galima savo bandymus pakartoti. Socialiniai mokslai, ekonomika tokios pakartojimo galimybės paprastai neturi. Tai sukelia komplikacijų, bet pats tyrimų metodas gali būti pritaikomas skirtingoms šalims, skirtingiems laikotarpiams t. t. Pradedame nuo empirinių duomenų, jie analizuojami ir mėginama aptikti reguliarumų. Didžiausių sunkumų kyla

dėl to, kad dar neturime socialiniams mokslams skirtų patikimų mikroskopinių modelių, dažniausiai tenka spręsti atvirkštinį uždavinį – iš empirinių duomenų bandome atspėti, sukurti juos modeliuojančius mikroskopinius modelius. Čia yra daug erdvės kūrybai. Pasiūlyti modeliai realizuojami pasitelkus kompiuterius ir patys tampa tolimesnių tyrimų objektu.

Tarkime, tyrimo objektas – finansai. Konkretūs žmonės biržoje prekiauja akcijomis, atlieka tam tikrus veiksmus. Tyrinėtojai kuria modelius, kur kiekvienas prekiautojas įvardijamas kaip agentas, t. y. subjektas, veikiantis pagal nustatytas taisykles. Kuriamas mikroskopinis tūkstančių agentų tarpusavio sąveikos modelis, kuris toliau skaičiuojamas kompiuteriais, modelinis skaičiavimas turėtų duoti panašius rezultatus, kurie stebimi realioje finansų biržoje. Rizikos fizikos mokslas kuria realiam gyvenime veikiančių ir tarpusavyje vienas kitam įtaką darančių agentų mikroskopinės sąveikos modelius, kurie atkuria tas pačias realias stebimas finansų rinkos savybes.

Ar tų pavienių agentų įtakų suma padės pasiekti finansų rinkoje realų rezultatą? Kitaip tariant, ar tai tiesinė priklausomybė tarp agentų poveikio ir galutinio rezultato?

Visi šie modeliai pasižymi aiškiai išreikštu agentų sąveikos netiesiškumu, kuris lemia sistemos sudėtingumą – dinaminio chaoso pasireiškimą, menkas galimybes taikyti analizinę aprašymą, lemiamą agentų kolektyviniu elgesio įtaką. Tokių sistemų kompiuterinis modeliavimas tampa svarbiausiu tyrimo instrumentu.

Be to, tokios sistemos nėra uždaros ir savarankiškos, jos pasižymi stochastiniu nuolatiniu išoriniu poveikiu. Tarkime, akcijų prekybai poveikį turi aplinkoje vykstantys įvykiai ir procesai, kainos ir prekybos aktyvumas priklauso nuo visuomenėje vykstančių įvykių: nuo spaudos rašinių, politikų ir įtakingų asmenų pareiškimų ir t. t. Todėl kuriamiems dinaminiam netiesiniams modeliams naudojami ir stochastiniai elementai kaip atsitiktiniai sistemos trikdžiai.

Apie fazių virsmus

Sudėtingos fizikinės lygtys sunkiai įsivaizduojamos be trūkio taškų, fazių virsmų ir pan. Ar rizikos fizikoje taip pat ieškoma tų fazių virsmų?

Pagrindinis modeliavimo tikslas ir yra suprasti, kokiems parametrams, kokioms sistemos evoliucijos

stadijoms bei išorės sąlygoms, sudėtingų sistemų elgesys keičiasi kokybiškai. Tai ir yra tam tikras sudėtingų sistemų fazių virsmas.

Tarkime, karo veiksnys, kuris suardo ligi tol veikusios ekonominės, finansinės ir pan. sistemos dėsningumą. Tai būtų fazių virsmo pavyzdys?

Tai ne fazių virsmas, bet lemiantis išorinis poveikis, kuris gali sukelti virsmą. Šio mokslo esmė ta, kad vadinamojo fazinio virsmo priežastys gali būti stebimos pačios sistemos viduje, tam tikrais sistemos evoliucijos etapais. Išorės poveikiai sunkiai prognozuojami, o sistemos vidaus dinamikos tyrimai labai svarbūs tuo, kad čia slypi ir prognozavimo, nors dažnai labai trumpalaikio, galimybės. Prognozavimo galimybių paieška yra labai aktyvios, bet sudėtingose sistemose retai tikėtinos. Jei reikškinį suprantame tiek, kad jį galima prognozuoti bent artimiausioje ateityje, tai jau tikras mokslo teikiamas rezultatas. Prognozavimo galimybės slypi ne stochastikoje, bet dinamikoje, sąveikų tarp agentų dėsningume. Finansų faziniai virsmai – tai akcijų rinkų krizės, pakilimai ir nuopuoliai, kuriuos siekiama numatyti, t. y. prognozuoti. Didžiausia visuomenės ir tam tikrų finansinių, ekonominių struktūrų baimė susijusi su neprognozuojamu akcijų kainų kritimu ir panašiomis krizėmis, kurios gali virsti ir gerokai platesnėmis finansinėmis bei ekonominėmis krizėmis. Šiems dalykams suprasti, prognozuoti dedama didžiulių pastangų, investuojama daug lėšų ir tyrėjų laiko. Krizių analizė yra didžiulio sudėtingumo objektas.

Tai rizikos fizikos objektas?

Be abejo, nes kuriamiems modeliams, jų vidinei dinamikai turi būti numatyta ir krizių galimybė: kada, dėl kokių priežasčių jos atsiranda. Tie modeliniai skaičiavimai lyginami su empiriniais duomenimis, iš empirinės statistikos bandoma nustatyti kylančio pavojaus pirmuosius ženklus.

Ar ne tą patį daro ekstrasesai, parapsichologai ir kitokių galų analitikai, mėginantys savo analizes ir prognozes „prakišti“ už gryną mokslą? Tai šių sričių „autoritetai“ nuolat prognozuoja, kada vienu ar kitu akcijų kainą pašoks, kada koks žymus veikėjas susirgs vežiu (tą rodo juoda dėmelė ar apgamas ant plikės) arba kada baisus cunamis nušiaus kokią pietų šalies pakrantę. Kuo rizikos fizika skiriasi nuo panašių burtautojų pranašysčių? Gal tuo, kad šio mokslo pavadinime yra žodis „fizika“?

Skiriasi tuo, kad fizikų modeliai

būna aiškiai ir moksliskai griežtai aprašyti. Abejojantieji tų modelių patikimumu gali pagal aprašymą tą modelį susikurti savo kompiuteryje, paanalizuoti, išbandyti. Modelį galima patvirtinti ar paneigti, tai yra natūralu moksle. Visiškai nereikia remtis nepatikimais duomenimis ar astrologinėmis pranašystėmis.

Rizikos fizikos atstovų modeliai sukurta pagal griežtas taisykles ir jų patikimumas priklauso tik nuo rezultatų atitikimo stebimiems duomenims.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Projektų konkursas pagal Pramoninės biotechnologijos plėtros programą

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas skelbia projektų konkursą pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. 1050 patvirtintą Pramoninės biotechnologijos plėtros Lietuvoje 2007–2010 metų programą (Žin., 2006, 114-4359).

Projektų trukmė **2009–2010 m. (dveji metai)**.

Metinė projekto vertė – iki **400 000 Lt**.

Projektai priimami **2008 m. spalio 27–lapkričio 27 d.**

Projektai konkursui rengiami remiantis „Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos aprašo“, patvirtinto Fondo direktoriaus 2005-08-24 įsakymu Nr. VI-35, VI skyriaus „Fondo inicijuotų bei prioritetinių kryptių ir Vyriausybės programų projektai“ 61–62 punktais (žr. „Prašymų teikimas“).

Išsamesnę informaciją teikia Mokslo skyriaus vyriausioji specialistė dr. Vaiva Priudokienė,

tel. (8 ~ 5) 255 3371, el. p. vaiva@ktl.mii.lt.

Projektai priimami Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde, A. Goštauto g. 12, 304 kab., Vilnius.

Darbo laikas: I–IV – 8.00–17.00; V – 8.00–15.45; pietų pertrauka – 12.00–13.00.

Projektų konkursas pagal Aukštųjų technologijų plėtros programą

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas skelbia projektų konkursą pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. 1048 patvirtintą Aukštųjų technologijų plėtros 2007–2013 metų programą (Žin., 2006, 114-4356).

Projektų trukmė **2009–2011 m.**

Metinė projekto vertė – iki **400 000 Lt**.

Projektai priimami **2008 m. spalio 27–lapkričio 27 d.**

Projektai konkursui rengiami remiantis „Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos aprašo“, patvirtinto Fondo direktoriaus 2005-08-24 įsakymu Nr. VI-35, VI skyriaus „Fondo inicijuotų bei prioritetinių kryptių ir Vyriausybės programų projektai“ 61–62 punktais (žr. „Prašymų teikimas“).

Išsamesnę informaciją teikia Mokslo skyriaus vyriausioji specialistė dr. Vaiva Priudokienė,

tel. (8 ~ 5) 255 3371, el. p. vaiva@ktl.mii.lt.

Projektai priimami Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde, A. Goštauto g. 12, 304 kab., Vilnius.

Darbo laikas: I–IV – 8.00–17.00; V – 8.00–15.45; pietų pertrauka: 12.00–13.00.

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Mokslininkų dėmesiai!

Pranešame, kad nuo šių metų **spalio 1 d.** Fondas priima mokslininkų, mokslininkų grupių bei mokslo ir studijų institucijų prašymus skirti Fondo paramą **2009 m.** Prašymų priėmimo tvarka, jų formos ir reikalavimai išdėstyti Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo **Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos apraše** (www.vmsfondas.lt, Mokslo skyrius, **Paramos prašymas**). Visi prašymai Fondo paramai gauti turi būti įteikti **prašymų pateikimo terminais**.

Eil. Nr.	Fondo remiamos veiklos kryptis	Prašymus gali pateikti	Prašymų pateikimo terminas
1.	1.1. Aukštųjų technologijų plėtros programos projektai; 1.2. Pramoninės biotechnologijos plėtros programos projektai	Mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Spalio 27-lapkričio 27 d.
2.	Ministerijų užsakomų programų projektai (temos)	Ministerijos, mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Spalio 27-lapkričio 27 d.
3.	Mokslininkų grupių projektai	Mokslininkai, mokslininkų grupės	Spalio 1-30 d.
4.	Projektai pagal tarptautines sutartis	Mokslo ir studijų institucijos	Spalio 1-30 d.
5.	Ūkio subjektų užsakymu vykdomi projektai	Mokslo ir studijų institucijos	Nuolat sausio 1-rugsėjo 30 d.
6.	Mokslo kūriniai	Mokslininkai, mokslininkų grupės	Spalio 1-30 d.
7.	Mokslo renginiai	Mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Lapkričio 1-30 d.
8.	Doktorantų stipendijos	Dieninių ir neakivaizdinių studijų doktorantai	Lapkričio 15 - gruodžio 15 d.
9.	Mokslininkų stažuotčių programa	Mokslo ir studijų institucijų mokslininkai	Spalio 1-30 d.

Pagal matematinis algoritmus sukurti vaizdai pritaikomi ir kompiuterinės grafikos darbuose

Jauniems mokslininkams ne taip paprasta prasimušti į spaudos puslapius, nebent būtų iškrėtę kokią eibę. *Mokslo Lietuvos* puslapiuose jaunų veidų vis daugėja, bet ne tiek jau daug publikacijų apie jauniems žmonėms rūpimus dalykus, nors pasitaiko ir tokių rašinių. Matyt, vis dar esame hipnotizuojami nuostatos, kad teisė į žodį turi priklausyti tik ką nors ypatingo nuveikusiems, vieną kitą kalną moksle supylusiems ar naują taką nutiesusiems asmenims. Tokį paprotį, jeigu jis netyčia ir buvo susiklostęs, reikia keisti. *Mokslo Lietuva* tą jau daro. Kalbėsime su dr. Pauliumi SAUDARGU, kuris 2003 m. baigęs Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą įstojo į Fizikos instituto bendrą su Vilniaus universitetu biofizikos krypties doktorantūrą. Mokslinius tyrimus atliko Molekuliųjų darinių fizikos laboratorijoje vadovaujamas prof. habil. dr. Leono Valkūno.

Tyrimų objektas buvo šviesai jautrus baltymas bakteriorodopsinas. 2007 m. pabaigoje apsigynė fizinių mokslų srities biofizikos krypties daktaro disertaciją, kurios tema *Protonovaros valdymas bakteriorodopsine*.

Žinoma, mes dar paklausime Pauliaus, kodėl taip sėkmingai pradėtosis biofiziko karjeros jis toliau netęsė, perėjo į visiškai kitą ir nieko bendro su fizika ir biofizika neturinčią sritį. Tapo Vilniaus Gedimino technikos universiteto Intermodalinio transporto ir logistikos kompetencijos centro darbuotoju. Deja, P. Saudargo vizitinėje kortelėje nėra ir su transporto koridorių ar logistikos tyrimais susijusio užrašo. Parašyta: dr. Paulius Saudargas, Tėvynės Sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininko pavaduotojas. Tokios tad transformacijos, apie kurias ir kalbėsime.

Organika – ateities technologijų pagrindas

Pradėkime nuo fizikos, tiksliau biofizikos. Kuo Jus patraukė ši kryptis?

Biofizikoje fizikiniais ir moderniais prietaisais teko „čiupinėti“ biologinius objektus. Tai, ką sukūrė Gamta, tyrinėjame fizikiniais metodais, ir tai išties labai svarbu. Ligi šiol daugelis žmonijos sukurtų daiktų veikia dažniausiai mechaniniu pagrindu, nors Gamta rodo, kad molekulinio lygmeniu veikia visai kitokie principai. Šiais principais pagrįsti mechanizmai galėtų būti daug „gudresni“, mažesni ir sudėtingesni, o svarbiausia, jie galėtų atlikti daug įvairesnių funkcijų. Molekulių, nanodarinių lygmeniu galima sukurti daugybę nuostabų keliančių dalykų, tai jau ir daroma. Technologine prasme tie darbai yra nepaprastai svarbūs. Organinės medžiagos yra ateities technologijų pagrindas. Biofizika ir duoda raktą į ateities technologijas. Mūsų gyvenime tai jau tampa akivaizdus dalykas, skystų kristalų ekranas jau keičia šviesos diodų pagrindu sukurti ekranai. Tai organiniai šviestukai. Gamta yra sukūrusi tiek daug nuostabių dalykų, kad mums tik reikia perprasti ir pritaikyti tas paslaptis.

Kad ir kaip gerai galvotume apie žmogaus protą, bet nieko geriau už Gamtos išmintį ir sprendimus kol kas žmonija nesumąstė. Kaip padaryti, kad tos Gamtos pamokos būtų perskaitytos ir suprastos? Kaip tas motinėlis Gamtos užprogramuotas žinias atskleisti ir protingai panaudoti žmonių labui?

Tai vyksta, žmonija prie

Gyvenimo posūkių kelyje

Dr. Pauliui Saudargui nėra paprasta apsispręsti, ar tęsti sėkmingai pradėtus mokslinius darbus, o gal atsidėti visuomeninei veiklai

šio tikslo nuolat eis. Kitas klausimas, ar tą tikslą pasieks. Žinojimo ratui plečiantis nežinomybės perimetras didėja dar didesniais tempais – tai pastebėta dar Antikos laikais. To nereikia baimintis, žmogui lemta eiti pažinimo keliu, ir Lietuva šiame kelyje galėtų būti ne pati paskutinė.

Labai gražiai apibūdinate ateities technologijų didžiules organinių medžiagų perspektyvas. Tačiau taip sėkmingai pradėjęs šios krypties darbus, parašęs ir apsigynęs mokslų daktaro disertaciją, lengva ranka pakeitėte savo paties veiklos kryptį į Intermodalinio transporto ir logistikos kompetencijos centro darbuotojo pareigas. Atrodytų mokslo žirgas pažabotas, tik šok į balną, spausk pentiniais ir šuoliuok, kur akys užmato. Kodėl toks staigus posūkis?

Iš tiesų tai yra dabartinės Lietuvos mokslo sistemos problemos. Turėjau dvi galimybes: siekti mokslininko karjeros užsienyje arba mestis į kitą sritį. Pasirinkau antrąjį kelią.

Nesakau, kad Lietuvos mokslo sistemoje viskas blogai. Ne. Yra daug labai gerų dalykų. Iš tiesų esama labai daug mokslui atsidavusių žmonių. Jie ne tik gali, sugeba dirbti mokslininko darbą, o kartu įstengia atlikti ir, sakyčiau, vadybinę organizacinę misiją. Kur link suku? Mokslininkas Lietuvoje šiandien negali likti tik mokslininkas, nes jam tenka užsiimti ir daugybe kitų dalykų. Jis priverstas kurpti projektus, o jeigu laimi konkursą, tai pats turi ir vykdyti tą projektą, įgyvendinti ir atsiskaitinėti, tvarkyti savo buhalteriją, užsiimti popierizmu tarsi būtų tikras biurokratas. Tikram mokslui nelieka laiko ir jėgų.

Kadangi nelieka ir vieno, ir kito, tenka imituoti mokslą. Teisingai supratau?

Bent jau mokslininkas verčiamas taip daryti. Jeigu jis nori įgyvendinti savo mokslines idėjas, turi nuolat kovoti už savo būvį: visą darbo dieną – kaip mokslininkas ir tiek pat – kaip biurokratas.

Kas tą biurokratinį darbą su popieriais turėtų daryti? Galite pasiūlyti kitą veiklos modelį?

Esamomis sąlygomis sunku ką nors pozityvaus pasiūlyti. Reikėtų mokslininkų vadybininkų, kurie galėtų atlikti tas funkcijas. Yra ir kita, gal net didesnė blogybė: mokslo institucijos gauna didžią dalį finansavimo iš valstybės, bet remti reikėtų ne institucijas, bet mokslininkų projektus. Pinigus skirti už sukuriama mokslo kokybę – už straipsnius tarptautinėje pripažintoje spaudoje, patentus.

Taigi už vakar padarytus darbus? Ir už ateities idėjas.

Už institucijos „iškabą“ nieko duoti nereikėtų?

Nebent patalpų išlaikymui, kad būtų kur tą iškabą pakabinti. Kad nesugriūt moksliniai kolektyvai, kuriems nepavyko laimėti konkurso ir gauti finansavimo projektui. Kitas aspektas – iš verslo į mokslą turėtų ateiti kita dalis finansavimo.

Turėtų, bet nelabai ateina. Kas darytina, kad verslas būtų suinteresuotas mokslu?

Išties verslas nelabai suinteresuotas. Verslo ir mokslo bendradarbiavimas Lietuvoje dar nėra išplėtotas. Jo esama, bet per mažai. Iš mokslo į verslą (kad ir lazerių srities) išėjo nemažai gabių žmonių, jie dirba konkretų darbą. Mokslui to konkretumo dar maža, nes mokslininkas priverstas būti apsukriu biurokratu, vien mokslininku būti nepakanka. Tai nėra gerai. Manau, ne mokslas ir ne verslas kaltas, kad tarp jų neužsimezga glaudesnis ryšys. Sistema netikusi. Jeigu valstybė turėtų strategines kryptis ir viziją, kur link mokslą siektų plėtoti, skatintų bendradarbiavimą, remtų pasirinktas kryptis, padėtis keistųsi. Mūsų bendrovėms be galo sunku konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Toje pačioje lazerių rinkoje mūsų bendrovės atlieka konkrečius užsakymus pavieniems užsakovams, bet į serijinę gamybą neišeis, nes kinai bet kurią produkciją serijiniu būdu gamins perpus pigiau. Mums lieka labai siauros tarptautinės rinkos nišos.

Fizikai naudoja sąvoką rezonansas. Jeigu sistemą veiksime iš įvairių pusių, skatinsime, tai atskiro-

se srityse galima sukelti rezonansą. Bet reikia, kad veiktų mokslas, verslas ir padėtų valstybė. Jeigu būtų ieškoma perspektyvių veiklos nišų, veikiama viena kryptimi, galima atskirose kryptyse sukelti rezonansą. Proveržio kryptį matome: lazeriai, šviesos technologijos, biotechnologija, gal dar viena kita.

Valdžia nepadaro savo darbo

Viską galima gaminti, daryti, tik kur tie užsakovai, kurie trypčiotų už durų nekantriai laukdami mūsų mokslo ir verslo bendrovių gaminių? Nėra kas lauktų, rinkodaros darbas nepadarytas. Ir kas jį mūsų sąlygomis padarys?

Nekaltinčiau mokslininkų, nes kitos struktūros nepadaro savo darbo. Dabar neiškosiu kaltųjų, bet būtų neteisinga vien ant mokslininko pečių užkrauti papildomų rūpesčių. Manau, kad verslas verslui ne lygu. Aukštųjų technologijų firmų Lietuvoje nėra daug, jas būtina paremti, skatinti. Tos firmos pačios perka mokslinę produkciją, skatina pažangą, suburia gabius specialistus. Remiant tokias firmas būtų remiamas ne bet koks, o pažangus mokslas. Tokios firmos lankstesnės už valstybės institucijas.

Lyg ir akivaizdu. Bet kodėl tiek metų apie tai tenka vis diskutuoti, o vežimas vis ten pat stovi?

Šis klausimas turėtų būti skirtas esantiems valdžioje. Jie nepadaro savo darbo. Valstybė ligi šiol neturi ateities vizijos, iš ko mūsų šalis turėtų gyventi. Politikai neturi mokslo vizijos, supratimo, ką veikia ir ką turėtų veikti mūsų mokslininkai. Politikai laukia, kad jiems pasakytų mokslininkai, o nemaža dalis mokslininkų nelabai nori pokyčių. Juos tenkina esama padėtis. Užburtas ratas.

Sunku įsivaizduoti dabartinę Lietuvos politiką, kuris sugebėtų formuluoti mokslo viziją. Gal ne politikai ir turėtų formuluoti. Pakaktų, jeigu jie bent išiklausytų į kitų išsakytus protinus pasiūlymus. Jie turėtų remtis ekspertų, tos srities institucijų ir žinovų

nuomone. Politikas turi būti pagavus naujovėms.

Atvirumo naujovėms labai stinga. Pasiklausius politikų kartais atrodo, kad Lietuvos stiprybė – žemės ūkis. Bet ar išties tai Lietuvai perspektyviausia sritis? Bijau, kad ne. Esamą žemės ūkį reikia perprofiluoti į biomasės auginimą, nes energetikos reikalai mus kreipia į atsinaujinančių ir alternatyvių energijos šaltinių išsavinimą. Reikia mažinti priklausomybę nuo įvežtinių energetikos šaltinių. Čia turi ką veikti ir mokslas. Ignalinos AE antrašį bloką bet kuriuo atveju mums teks uždaryti. Dar nepradėjus naujos AE projektavimo ir statybos darbų, iškyla daugybė sunkumų.

Malonu tą susirūpinimą jausti iš jaunosios kartos atstovo.

Mūsų žmonės taip buvo ištroškę laisvės, kad ją įgiję ėmė į save siurbti pirmiausia neigiamus Vakarų pasaulio reiškinius, ne kultūrą, o jos putas. Bet matau, kaip Lietuvoje sunkiai, bet kristalizuoja pilietinė sąmonė, gebėjimas skirti grūdus nuo pelų. Nemanau, kad A. Valinsko partijos susikūrimas padarys labai didelį įspūdį rinkėjams.

Realus gyvenimas ir televizijos šou – skirtingi dalykai.

Būtent. Tokių „gelbėtojų“ matėme ne vieną, o išsirinkę į valdžią nusivildavome pirštus. Šiandien jau intelektualiau tenka kovoti už rinkėją, o tai yra tam tikro brandumo ženklai. Net ir populistinės partijos bus priverstos po truputį keistis.

Vienija Sąjūdžio vertybės

Kodėl vis dėlto pasitraukėte nuo biofizikos? Net jei esama moksle finansavimo ir vertinimo, apskritai mokslo egzistavimo sistema Jums atrodo netikusi, tai ar pretekstas bėgti nuo mokslo?

Man nepatinka, kai žmonės piktinasi, kad viskas blogai ir nieko nedaroma, kad būtų gerai. Visada oponentams sakau: „Eikite ir padarykite, kad būtų geriau.“ Reikia veikti ir pradėti nuo pirmo žingsnio. Galbūt manyje glūdi ir visuomenininko savybių, mėgstu veikti, bendrauti su žmonėmis, dalyvauti viešajame gyvenime.

Kur šias savybes bandėte išskleisti, realizuoti visuomeniškumą?

Nuo 2000 m. buvau Lietuvos krikščionių demokratų partijos narys. Kaip jaunas politikas pradėjau reikštis tik pastaraisiais metais, todėl savo veiklą esu linkęs vadinti daugiau visuomenine, negu politine. Teko dalyvauti įvairiose jaunimo akcijose, piketuose, seminaruose, konferencijose, diskusijose, taip pat organizuoti šiuos renginius. Tai neišvengiamai mane atvedė į politiką. Ketverius metus buvau Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LiJOT) valdybos narys, dabar esu Tėvynės Sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininko pavaduotojas.

Kaip vertinate šių dviejų partijų susiliejamą?

Labai geras procesas. Man teko dalyvauti derybinėje grupėje tarp partijų, rengti susijungusiai partijai dokumentus. Dabar naujos partijos prezidiumo koordinuojamą susijungimo reikalus. Prieš rinkimus tai tikrai geras procesas. Atsinaujinusi partija sukruo, žmonės sujudo, pasitempė. Didžiausia Lietuvos partija dabar vienija 18,5 tūkst. narių. Krikščionys demokratai niekur nedingo, bet veržiasi pirmyn, naujoje partijoje išlaikyti krikščioniškos demokratijos principai. Prie jų įtvirtinimo man pačiam teko prisidėti.

Nepamirškime, kad tiek Lietuvos krikščionys demokratai, tiek Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) užgimė iš Sąjūdžio, o Krikščionys demokratai net pirmi įsikūrė – 1989 metais. Tai, kad esame kartu – logiška, nes mus vienija tos pačios vertybės.

Panašiai yra ir Europoje. Europos Parlamente yra Europos liaudies partija, kuri vienija konservatorius ir krikdemus. Mes taip pat pasirinkome europinį modelį. Mūsų atsinaujinusios partijos simbolis – mėlyna širdutė – pasiskolinta iš Europos liaudies partijos. Vadovaujames bendromis idėjomis.

Transporto problemų tyrimų srityje

Ar visa tai reiškia, kad galutinai pasakėte „sudie“ mokslui?

Jokiu būdu. Atsitiko taip, kad dar buvusioje Lietuvos krikščionių demokratų partijoje buvau įdarbinatas partijos biuro administratoriu-

mi. Po kelių savaičių mane pakvietė dirbti ir į VGTU Intermodalinio transporto ir logistikos kompetencijos centrą. Mane pasikvietė šio centro direktorius dr. Algirdas Šalkalys, buvęs susisiekimo viceministras. Taigi iš fizikos iškėlęs abi kojas, viena koja atsidūriau transporto problemų tyrimų srityje.

Gera proga pristatyti šio centro veiklą.

Centras užsiima tarptautinio ir krovinių transporto politikos šalyje formavimo, analizės reikalais. Čia negalima kalbėti vien apie transportą, būtina nagrinėti ir daugybę kitų tarptautinių, ekonomikos, net ir politikos veiksnių. Visa tai glaudžiai siejasi. Sakiau, kad Lietuva neturi ateities vizijos, ne visai aišku, iš ko gyvensime mes, juolab mūsų vaikai. Tai štai transportas yra viena iš tų sričių, iš kurios mūsų valstybė galėtų gyventi.

Bankininkystė, transportas ir turizmas – mūsų pajamų ir pelno triada.

Būtinai pridėčiau ir aukštąsias technologijas. Be proto ir sumanumo, bendradarbiavimo su pasauliu, nieko nebus. Rašantieji apie Lietuvos praeitį dažnai virkauja, kad šalis yra nepalankioje geopolitinėje padėtyje, pagairėje tarp slavų ir germanų. Bet geografiškai ir transporto koridorių prasme esame itin geroje padėtyje: esame Rytų ir Vakarų koridoriaus ašyje, taip pat ir tam tikroje Šiaurės ir Pietų koridoriaus ašyje. Tinkamai sutvarkius Lietuvos intermodalinio transporto logistikos centrus Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, galėtume gauti didžiulės naudos kad ir iš milžiniškų Kinijos prekių srautų į Europos šalis.

Dalį autotransporto krovinių reikėtų kelti ant geležinkelio platformų, bet tam reikia daug ką pertvarkyti Lietuvos geležinkelyje. Būtina panaudoti labai geras Klaipėdos jūrų uosto galimybes, o europinę geležinkelio vėžę reikia atvesti bent iki Kauno. Tai ir politinio

sprendimo sritis. Blogiausia, kad ten, kur prasideda politika, Lietuvoje tuojau kyla didžiulių problemų. Kartais nėra paprasta susitarti, kur statyti logistikos centrą – Kaune ar Marijampolėje, o jei Kaune, tai kurioje vietoje. Visi tempia antklodę į savo pusę, projektas stovi, o kaimyninės šalys nesnaudžia.

Būtina išnaudoti neužšalantį Klaipėdos uostą, o kroviniai automobiliai jo nesugebės apkrauti tiek, kiek galėtų. Visą transporto sistemą būtina pertvarkyti, o tai ir ekonominis, ir politinis uždavinys.

Bet tai ne vien Lietuvos, bet ir tarptautinės politikos, ūkinės veiklos ir, be abejo, tam tikro lobizmo reikalas, sugebėjimo Briuselio koridoriuose įrodyti Lietuvos pasiūlymų perspektyvumą.

Konkurencija milžiniška, kitos valstybės suinteresuotos, kad tų transporto koridorių atsakos eitų per jų teritorijas į jų uostus. Suomija turi savo transporto srautus ir įsivaizdavimą, kaip jie turėtų eiti. Bal-

tarusiai, lenkai, Kaliningrado sritis turi savo sumanymų, bet mes turime visas sąlygas bent dalį didžiųjų srautų nukreipti mums palankiausia kryptimi. Štai tam ir įkurtas VGTU Intermodalinio transporto ir logistikos kompetencijos centras. Turime galvoti ne apie vienadienius interesus, bet apie valstybės perspektyvas, ateities viziją ir strategiją. Tam reikia tarptautinės ekonomikos ir politikos išmanymo, net ir tam tikros diplomatijos. Jauniems protams yra kur reikštis.

Leiskite Jums ir Jūsų kolegoms, dirbantiems įvairiose šaliai reikalingose srityse, palinkėti sėkmės, nuo kurios priklausys Lietuvos ateities vizija, jos įgyvendinimas, vadinasi, visų Lietuvos žmonių ir mūsų vaikų gyvenimas. Ačiū už mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kitaip yra, sudėtingiau!

Įsikišau į lietuvių kalbininkų svarbų tautai darbą, nes, matau, dirbsim, bet nedirbamų darbų, o dar yra ir be teorijos kokios tyrimų. Prof. J. Balčikonis, skaitydamas mano užrašytus žodžius, yra pateikęs visą mūsų kalbos svarbą net indoeuropeistikai. Tai senieji raštai ir gyvoji kalba (Jo terminologija – tarmės). Tam buvo skirtas (ar turėjo būti skiriamas) ir mūsų didysis K. Būgos pradėtas, J. Endzelyno palaimintas, daugelio leksikografų rengtas *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ).

Jo 20 tomų išleidome, atšventėme, gavome net apdovanojimų, buvo surengta džiūgavimo konferencija. Tačiau turime apie 450 tūkst. nepanaudotų lapelių, kai kas dar vis užrašo iš tarmių (nors tų rašytojų jau reta, kaimo buvusios bendruomenės išsklaidytos, tarmės smegte smenga į nežinią). Bet K. Būgos, J. Balčikonio, V. Toporovo žodžiais tariant, „kol kalba ir tauta gyva, tol Žodyno darbas nenutrauktinas“. Deja, į JAV išvažiuodamas buvęs Lietuvių kalbos instituto direktorius G. Subačius man, pradėjusiam A raidės į LKŽ nepatekusius ar taisytinus žodžius tvarkyti, atsiuntė įsakymą nutraukti darbus, nes nėra lėšų. „Pradėsime, kai jų bus suteikta.“ Jau šeši metai eina, o tų lėšų neat-siranda.

Lietuvių bendrinės kalbos žodynas 9 moterų tempiamas kaip guma. Vis perleidžiamas mūsų prastuolių sukurtas, to devyneto peikiamas, rodos, šeštasis leidimas išėjo. Jis doroviškas, pagal jį galima kalbėti, aiškinti pikantiškiausiomis temomis ir nieko neįzeisi. Tačiau toks žodynas turi būti kultūrai!

Tarmių atlaso sintaksės tomo irgi negirdėti. Jiems esanti lyg netikusi medžiaga, o iš tos medžiagos dalies J. Šukys net kandidato (daktaro) disertaciją senokai apgynė, ir užrašymai mokslui tiko, buvo giriamas.

Rašoma ir paskelbiama tarmių aprašų, žodynų, žodžių rinkinių. Iš galvos man niekaip neišeina pokalbis su mano didžiuoju Mokytoju, Rėmėju, Vadovu, pasaulinio garso akademiku Z. Zinkevičiumi: „Gerai tavo pradėti tarminiai žodynai, bet ar nereikėjo visų tarmių žodžius rinkti vienai LKŽ kartotekai.“ Kalbėjome, kad tai, kas susiję su tokiais istoriniais dalykais, – tarmės (patarmės, šnekos) – egzistuoja greta bendrinės (mokslų, vadybos, ben-

dravimo) kalbos, net miestų ar miestelio žargono, jaunimo slengo ir panašiai. Dabar viskas sumaišoma, tarsi supilama į arklių avižų pašaro žibiko ir pateikiama kaip vienos reikšmės dalykai, net juokų iš-eina. Žargono dzūkų *cielka, bliatsva* kirčiuojama tekstuose pirmajame skiemenyje, autorei Leskauskaitėi atrodo, tarsi esąs atitrauktas kirtis iš galūnės, ir dzūkų žodynyje šalia tikrai Kučiūnų tarminio žodžio *triperis* liepiama kirčiuoti galūnėse tuos rusiškus, ne lietuviškus kaip antros kirčiuotės tarmes! Arba kokie įdomūs lietuviški frazeologizmai Kuliuose – *jedriona mat* (tikra Lietuva), *velykos būs rudeni* (iš anekdotų), žargono *ik rozetei* (apie *pusplikes* Kursėnai, Papilė iki *myžtuvų*) daugelyje žemaičių šnektų tarmėtyrininkų ir pan.

Nežinoma, kas yra tarminis žodis: tai paveldėtas, turintis tam tikrą vartojimo plotą, ne visam kalbos plotui būdingas (žr. *Rusų kalbos tarmių žodyną*, jau rodos, 50 tomų tomelių pasirodė).

Viską galima rašyti, peikti, kritikuoti, bet būkime teisingi, kaip mokė J. Balčikonis, bėkime nuo klaidų. Visus kalbos sluoksnius sujungę į vieną ryšį, sukisę į vieną „terbą“, tik visą pasaulį klaidinsime. Ne veltui prof. W. Smoczynskis *Mokslu Lietuvoje* interviu neseniai kalbėjo apie silpnėjančią lietuvių kalbotyrą! Tai gi! Pasaulis viską pamatys, nepasilsėpsime su nešvankybėmis.

Ta minėtoji nešvankioji leksika yra ne tautos, o žargono vartotojų šneka. Sukultūrėjus, surimtėjus jos atsisakoma. Kauno akių klinikoje, aukštos kultūros centre, tokių keikimų negirdėti, o buvusioje Raudonojo kryžiaus ligoninėje, kur dauguma ligonių slaviakalbiai, nors ausis užsikis. Tai žargonų žodynų objektai. Kažin ar slavistika šiuo atveju gali klestėti be lituanistikos!

Aš nieko neturiu prieš kitų šalių kalbininkus baltistus, kurie pasiekė puikių rezultatų studijuodami, įsigilinę į baltų kalbas (F. de Saussure'as, V. Toporovas, V. Ivanovas, W. Smoczynskis J. Otrębskis, J. Stepanovas, A. Holvoetas, J. Otkupščikovas, A. Zavjalovas ir dešimtys kitų, studijavusių pasiaukojusių mūsų baltų tautoms, palaukusiu sunkiomis minutėmis). Bet ar visi naujieji J. Zabarskaitės sukurtos grupelės kalbininkai studi-

javo baltistiką, ar jie autodidaktai (yra sunkiai kalbančių lietuviškai). Jau vyksta konferencijų, kur lietuvių kalba nebėra valstybinė. (Vienoje iš jų dalyvavo ir *Lietuvos žinių* politikos apžvalgininkė dr. J. S. Laučiūtė. Lyg ir niurzgėjo, net niekur to nepareiškė, nes politikuoti lengviau.) Doktorantų recenzavimu nebuvau sužavėtas. Kokių tik gumų neišgirdau... Bet kai kas ir baugina iš tos grupės: būrelio narė konferencijų dalyvė dejuoja, kad Molėtų rajone nutylinčios ar nutilusios lenkų tarmės (bet turbūt ne tarmės, bet šlėktų ir nutautėlių kunigų *šneka* – esu klausęs ir dėjęsis į galvą. Juk visa Vilniaus arkivyskupija nuo 1895 m. iš vienos parapijos iki kitos vis prisiėkdavo *nie biędziemy móvnc po pogansku*).

Yra ir kitokių labai netikėtų dalykų: tarp slavistų 5 lenkų kalbininkės iš anapus, vadovaujamos lituanisto dr. V. Kardelio, Adučiškio, Tverėčiaus, Mielagėnų ir kt. vietų kraštą vadina lenkišku! Lenkų okupuoti visi priverstinai lankė lenkiškas mokyklas, maldų, paklausti lenkiškai, taip ir atsisakė! Neduok Dieve, gal prijungs prie kokios autonomijos!

Ta kalba visai nesena, pasiskaitykite W. Syrokomlą (lenkų žymų rašytoją, klasiką), H. Turską ir kt. Suklaidinta tautos dalis gal grįžta prie savo kamieno, ir gaudintis nėra ko, mokosi valstybinės kalbos.

Šalyje yra daug slavistikos katedrų (ar ne aštuonios), dar pririekė ir devintos vietos, nes rankomis ir alkūnėmis galime nustumdyti į šalį men... ir parengiamus, ir norinčius pasirengti mokslininkus (visi pasaulinio garso profesorai aukštosios mokykloms nebereikalingi). Valstybinė kalba vos kvėpsi, prisiminkime kad ir Vilniaus miesto lenkiškų pavardžių istoriją. Taryboje lenkai deputatai ją tvarko, neleidžia linksniuoti, pavardžių, vietovardžių, kaip sutverta mūsų įžymioji baltų kalbų šeima.

Nenoriu ir nenorėjau nieko įzeisti. Jei kas menką kritišką žodelį laiko piktavališku, ką padarysi! Moksle teisybė, teorija, žodžių istorija yra (ar turi būti) šventas dalykas. Juk beveik visus žymesnius kalbininkus pažįstu, bet verkiant kai kada ir pirštu pagražoti.

Vytautas Vitkauskas

AR NEPAMIRŠOTE UŽSIPRENUMERuoti „MOKSLO LIETUVA“?

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA SKELBIA KONKURSA VALSTYBĖS STIPENDIJOMS MOKSLININKAMS GAUTI

Kviečiame dalyvauti valstybės stipendijų mokslininkams konkurse, kuris organizuojamas vadovaujantis Valstybės stipendijų mokslininkams nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 1425 (Žin., 2001, Nr. 101-3603) ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugsėjo 26 d. įsakymu Nr. ISAK-2641 „Dėl Valstybės stipendijų mokslininkams konkurso“.

Konkursas vykdomas dėl dviejų rūšių valstybės stipendijų:

1) valstybės stipendijų 2009 metams, kurios skiriamos jaunuųjų mokslininkų vykdomiems aktualiems moksliniams tyrimams paremti;

2) aukščiausio laipsnio valstybės stipendijų 2009–2010 m., kurios skiriamos mokslininkams, jau pasiekusiems išskirtinių rezultatų jų tyrimams plėtoti.

Aukščiausio laipsnio valstybės stipendija yra 10 minimalių gyvenimo lygių dydžių per mėnesį, valstybės stipendija – 6 minimalių gyvenimo lygių dydžių per mėnesį.

Konkurse gali dalyvauti asmenys, įgiję mokslo laipsnio diplomą ir atliekantys mokslinius tyrimus.

Valstybės stipendijų 2009 m. konkurse gali dalyvauti ne vyresni kaip 35 metų amžiaus mokslininkai, aukščiausio laipsnio valstybės stipendijų 2009–2010 m. konkurse gali dalyvauti ne vyresni kaip 65 metų mokslininkai.

Kandidatus valstybės stipendijų mokslininkams konkursui gali siūlyti mokslo ir studijų institucijos. Savo kandidatūras taip pat gali pasiūlyti ir patys mokslininkai.

Paraiškos valstybės stipendijų mokslininkams konkursui priimamos nuo 2008 m. spalio 15 d. iki 2008 m. lapkričio 17 d. imtinai.

Informacija apie valstybės stipendijų mokslininkams konkursą, konkurso kriterijus ir reikalavimus teikiama konkursui dokumentams paskelbta Švietimo ir mokslo ministerijos tinklapio www.smm.lt skyriaus „Naujienos“ poskyryje „Konkursai“. Informacija teikiama tel. (8 ~ 5) 219 0110.

Kelionė iš Vilnijos į Zanaudykų kraštą (5)

Pradiia Nr. 13

Cingų labdaros fondas (vadovas Jonas Endriukaitis) ir VŠĮ Sintautų akademija Lietuvos Sąjūdžio 20-mečio proga į vienadienę ekskursiją Zanaudykų patriotų takais pakvietė Vilniaus apskrities kai kurių lietuviškų mokyklų mokytojus ir moksleivius. Lietuviškumo propaguotojams Vilnijos krašte norėta parodyti ir visiškai kitokio istorinio likimo Zanaudykų kraštą. Vienas šios kelionės informacinių rėmėjų – Mokslo Lietuvos laikraštis.

Vienintelis trijų Vyčio kryžiaus ordinų kavaliere

Su Rūdšiliu sietinas ir Lietuvos laisvės armijos (LLA) štabo atkūrimas 1945 m. rugpjūtį. Mat Tirmėnų kaime (Lekėčių vlsč.) netoli Rūdšilio slapstėsi vienas iš LLA vadų generolas leitenantas Motiejus Pečiulionis (1888–1960). Gyveno turėdamas Jono Kaminsko dokumentus J. Stanislovaičio sodyboje, stengėsi niekuo neišsiskirti iš kitų kaimo „senių“. Atkuriant LLA štabą dalyvavo LLA nariai: Stasys Stankevičius-Starkus, Algis Ruzgys, Kazys Veverskis ir, suprantama, generolas M. Pečiulionis.

Pasak Albino Vaičiūno – vieno mūsų kelionės vadovų, – jis kalėjo Vorkutos 40-osios šachtos lageryje su Kazio Veverskio broliu Aleksandru, kuris pasakodavo apie Kazio žūtį 1944 m. gruodžio 28 d. Raudondvaryje, ties tiltu per Nevėžį. A. Veverskis tebegyvena netoli Veliuonos, Kalvių kaime ant Nemuno kranto.

Kokia asmenybė buvo M. Pečiulionis? Kilęs iš Seinų valsčiaus, mokėsi Suvalkų gimnazijoje, matematiką studijavo Peterburgo universitete (1908–1914), pasireiškė Lietuvos socialdemokratų veikloje. Pirmajame pasauliniame kare tarnavo eiliniu, sužeistas, apdovanotas Šv. Anos, Šv. Stanislovo, Šv. Georgijaus ordinais ir Šv. Georgijaus medaliu. 1916 m. baigė artilerijos karo mokyklą. 1918 m. grįžo į Lietuvą, kaip Lietuvos kariuomenės karininkas kovojo bolševikų, lenkų ir bermontininkų frontuose. 1921 m. tapo pulko vadu. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, mokėsi Fontainebleau artilerijos mokykloje, Paryžiaus aukštuosiuose artilerijos technikos kursuose. Lietuvos kariuomenėje buvo artilerijos tiekimo, ginklavimosi valdybos viršininkas. Jo pastangomis 1935 m. pradėta Linkaičių ginklų dirbtuvių – vienų moderniausių Europoje – statyba. 1935 m. gavo brigados generolo laipsnį, 1936 m. apdovanotas Prancūzijos Garbės legiono ordinu.

1936 m. pasitraukęs į atsargą dirbo Lietuvos žinių redakcijoje, vėliau vadovavo amerikiečių automobilių bendrovės skyriui, stažavo Fordo gamyklose Detroite. 1939 m. Vilniuje dirbo Valstybinio banko inspektoriumi, o vokiečių okupacijos metais – Vilniaus aliejaus gamyklos direktoriumi. Naciams pradėjus represijas prieš Lietuvos inteligentiją, 1943 m. lapkričio 23 d. įkuriamas Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas, M. Pečiulionis paskirtas Lietuvos VLIK'o Vilniaus karinės apygardos vadu. 1944 m. liepos 7 d. M. Pečiulionis pasirašė direktivą: Lietuvos kariuomenei tvarkingai trauktis su frontu, nepavykus sustabdyti sovietų, slėpti ginklus, pereiti į pogrindį ir kovoti prieš bolševikus. Žemaitijoje M. Pečiulionis vadovavo prieš bolševikus kovojusiems daliniams.

M. Pečiulionis be gimtosios kalbos mokėjo rusų, lenkų ir prancūzų kalbas, skaitė anglų, vokiečių ir latvių kalbomis. Į vakarus nepasitraukė, apsigyveno Kalvių kaime netoli Veliuonos, vėliau Valmantiškiuose, Kauno r., Vilkijos apyl., Tirmėnų kaime, Šakių r., kur buvo sudaromas Lietuvos gynimo komitetas.

1945 m. lapkričio 30 d. neiškęs „senis“ enkavedistų buvo suimtas ir nuvežtas į Lukiškių kalėjimą, kur buvo kalinamas su kriminaliniais nusikaltėliais, vėliau gydomas Macikų lagerio ligoninėje prie Šilutės. Nuteistas 10 metų kalėti sovietiniuose lageriuose, išvežtas į Vorkutą. Galiausiai atsidūrė Uchtos invalidų namuose. 1956 m. M. Pečiulionis grįžo iš tremties į Lietuvą, jam leista apsigyventi Statkiškių kaime Švenčionėlių rajone, įsidarbinti sargu. Gyvenimo dienas baigė 1960 m. Ilguvos senelių namuose, taigi Zanaudykų žemėje, o palaidotas Aukštojoje Panemunėje. Pirmosios Nepriklausomybės metais apdovanotas 4 ir 5 laipsnio Vyčio kryžiaus, 3 laipsnio Vytauto Didžiojo ir 3 laipsnio Gedimino ordinais, Šaulių žvaigžde, Lietuvos Nepriklausomybės ir Latvijos Nepriklausomybės medaliais, Belgijos Leopoldo 2-ojo ordinu. Motiejus Pečiulionis vienintelis Lietuvoje apdovanotas trimis Vyčio kryžiaus ordinais. Po mirties apdovanotas 2-ojo laipsnio Vyčio kryžiaus ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi (1998 m.).

Lietuva privalo žinoti savo didvyrius.

Kovojo prieš tą patį priešą

Su Rūdšilio giria sunku išsiskirti, tokia ji žalia, vešli ir skardi paukščių balsų. Viskas šioje žalio gyvenimo apoteozėje įgauna ypatingą prasmę, kai išvysti kryžių, partizanų bunkerų liekanas ar tik buvusias jų žymes, kurių pasigailėjo viską ryjantis laikas. Žinoma, ne be žmonių, šio krašto atminties saugotojų, pastangų. Nemenčinės Ryto gimnazijos merginos padainavo partizanų dainų ir taip visų kelionės dalyvių atmintyje įtvirtino šios vietos svarbą ir reikšmę, o ji, metams bėgant, juk

Generolas leitenantas Motiejus Pečiulionis

Rūdšilio giria mena kovas už Lietuvos laisvę

nemažėja, priešingai – įgyja vis naujų spalvų.

Kol galutinai neatsisveikinome su Rūdšiliu, kartu ir su Lekėčiais, nes vienas be kito neįsivaizduojami, prisiminsime dar vieną asmenybę. Ji mūsų ekskursijos metu nebuvo minima, bet yra susijusi su Lekėčiais ir Zanaudykų kraštu. Šių eilučių autorius tikriausiai nusipelnys kritikos – ir visai pelnytų – už tai, kad gerokai nukrypsta, jeigu ir ne nuo kelionės maršruto, tai nuo jos metu pasakotų dalykų. Pasiteisinant būtų galima pasakyti, kad vargu ar rasis kita tokia galimybė priminti su šiomis vietovėmis susijusias asmenybes – žmones, kurių likimai teikia peno apmąstymams.

Mintyje turime Bruną Sutkų, lekiškių Broniumi vadintą. Stebėtinio likimo žmogus, kurio gyvenimo istorija verta romano, daugiaseriinio televizijos filmo. Keista, kad ligi šiol nėra, kūrėjai atleidę vaizduotės vadžias iš kailio neriasi prisigalvodami įvairiausių nesąmonių, kurdami pasakaites, kad tik išpūdziais persisotinusius žiūrovus dar kuo nors priblokštų. O tikro, neišgalvoto gyvenimo istorijos lieka nuošalėje, plačiau nežinomos, neprasimuša pro banalybių ir kvailybių storą luobą. Matyt, nelabai padeda ir tai, kad Brunui Sutkui buvo lemta kovoti kitoje barikadų pusėje – jis buvo Vermachto karys Antrojo pasaulinio karo įvykiams jau riedant į neišvengiamą ir nacistinei Vokietijai pragaištingą nuokalnę.

Gimimo vieta ir XX amžiaus istorijos viesulai Brunui Sutkui lėmė kovoti Rytų fronte, taigi prieš bolševikinę Sovietų Sąjungą. Ne už laisvą Lietuvą ir lietuvių tautos interesus, bet vis dėlto prieš tą patį XX amžiaus raudonąjį marą, prieš kurį kovodami galvas padėjo dešimtys tūkstančių Lietuvos partizanų, o šimtai tūkstančių, kurie jokio ginklo nebuvo pakė-

lę prieš okupantus, ištremiti iš Tėvynės, kasė akmenis anglis Rusijos šiaurėje, kirto taigos medžius Sibire ar gaudė žuvį Arkties vandenyno priekrantėse.

Kas buvo tas Brunas Sutkus? Žmogus iš legendos, bet kartu ir visai reali asmenybė, ir šiandien gyvenanti, o savo tėvyne pasirinkusi Vokietiją. Vos per šešis mėnesius Rytų fronte, kur jam teko kovoti, šis dvidešimtmetis snaiperis nukovė 209 priešo karius, bet tai toli gražu ne visas jo pergalių skaičius. Tai dokumentuoti pataikymai, patvirtinti stebėtojų ir liudininkų. Iš tiesų tų pataikymų buvo gerokai daugiau, tik iš pradžių karinė vadovybė prie jauno snaiperio stebėtojų neskyrė. Geriausias Vokietijos Vermachto snaiperiu Riterio kryžiaus kavaliერიui grandiniui Mathausui Hetzenaueriui literatūroje priskiriami 345 taiklūs šūviai. Nepamirškime, kad grandinis B. Sutkus savo snaiperio dienoraštį pradėjo rašyti tik nuo 1944 m. liepos 2 d., o jo kovinė veikla baigėsi 1945 m. sausio 19 d.

Berniūškis nuo Šešupės krantų

Prisiminkime nuostabią gyvenimo istoriją. Mąstančiam žmogui jo gyvenimo kelias turėtų duoti įvairaus peno apmąstymams.

Brunas Sutkus gimė 1924 m. gegužės 14 d. Tanenvaldėje (buve Čiunkai, dabar Dobrovolskas Kaliningrado srityje). Įdomu, kad savo gimtine jis laiko Fichtenhoe (buve Kumečiai) kaimą anapus Šešupės, prie pat Lietuvos ir Vokietijos tuometinės sienos. Kaimas priklausė Šlosbergo (buves Piliakalnis, dabar – Dobrovolskas) apskrčiai. Sutkaus prisirišimą prie Fichtenhoe kaimo nesunku paaiškinti: Brunui buvo ketveri metai, kai tėvai persikėlė prie pat Lietuvos sienos Ryt-

prūsiose. Fichtenhoe ir prabėgo Bruno vaikystė ir jaunystė. Tie metai jo atmintyje bei sąmonėje paliko neišdildomų įspūdžių, kaip savotiškas vaikystės rojus žemėje, į kurį visą gyvenimą traukia grįžti, nors dabartis neturi nieko bendro su tuo, kas buvo vaikystėje. Jeigu mums rūpi patirti iš kur, kokioje aplinkoje susiformuoja vienokios ar kitokios žmogaus savybės, mąstymo būdas, galop virstantys sprendimai ir poelgiai, turime būti įdėmūs gyvenimo smulkmenoms, bent jau toms, kurios įsirėžia į atmintį vaikystėje, kai patirti įspūdžiai tokie ryškūs, o išgyvenimai kupini ypatingos prasmės.

Kas įsirėžė į berniuko nuo Šešupės krantų atmintį? Jo tėvai buvo kumečiai, dirbo dvarininko Arno Braemerio ūkyje. Bet ne viskas buvo taip paprasta kalbant apie Bruno tėvo Antano Sutkaus kilmę: iš senelio paveldėtas auksinis antspaudo žiedas slėpė tam tikrą paslaptį. Nuo ankstyvos vaikystės Brunas buvo pratintas prie darbo, nebuvo labai paprasta prižiūrėti ir šerti 40 triušių, žolės parūpinti antims ir žąsims, pašerti kiaules. Per rugiapjūtę padėdavo tėvui vežti javus keturiais arkliais traukiamu vežimu. Mokėsi kaimo mokykloje, bet likdavo laiko Šešupėje pažvejoti lydekų ir ungurių.

Laiko žingsniai dundėjo vokiškų maršų ritmu, kurių negirdėti ar į taktą nežengti Vokietijai priklausiusioje teritorijoje buvo visiškai neįmanoma. Dešimtmetis Brunas primamas į jungfolką, keturiolikmetis – į hitlerjugendą. Motinai širdį skaudėdavo, kad, užuot ejęs į bažnyčią sekmadieniais, sūnus turėdavo vykti į Širvintą (dabar – Kutuzovas) hitlerjugendo tarnybą. Baigęs liaudies mokyklos 8 klases, Brunas nuo 1938 iki 1940 m. mokėsi žemės ūkio darbų Arno Braemerio dvare.

„Šlifavo“ kontrabandininkui būtinus įgūdžius

Laiko maršai Vokietijoje skambėjo vis garsiau, būgnininkų vaidmuo darėsi vis svarbesnis, nes vis ryžtingiau reikėjo mušti ritmą. Kaip ir kiti to meto nuo karninės tarnybos neatleisti jaunuoliai Brunas buvo pradėtas rengti karo tarnybai SA būryje. Per sportinio šaudymo varžybas jis pasiekė gerų rezultatų, buvo pastebėtas ir išskirtas: jam buvo leista namo pasiimti mažo kalibro šautuvą, šovinių, tad galėjo savarankiškai lavinti šaudymo įgūdžius. Lavinosi šaudydamas į žvirblius ir varnas. Ši kukli investicija Reichui ir Vermachtui apsimokės su kaupu, bet tai paaiškės dar negreitai, nes ir Brunui reikėjo subręsti, įgyti įvairiopo gyvenimo patirties, kuri labai pravers jam ateityje, gal net padės išsaugoti gyvybę – sau ir daugeliui jo kovos draugų.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjo dar taip neseniai buvusių sąjungininkių Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karas. Vokiečiai įžengė į Lietuvos teritoriją. Rusai traukėsi greičiau nei bet kuris iš jų buvo regėjęs košmariškiausiam sapne, bet Vokietijos ir Lietuvos siena ir toliau buvo akylai saugoma, apstatyta pasienio postais. Tai nereiškia, kad gyventojai vienoje ir kitoje sienos pusėje nebendraudavo, nepereidavo vieni pas kitus. Meno nepastebimam prasmukti pro valstybės ir pa-

Atkelta iš 1 p.

pripažinta kaip nepriklausoma valstybė, bet Ignalinos AE vis dar tebebuvo priklausoma nuo Maskvos. Pasitaikydavo kuriozų. Su tuometiniu Lietuvos energetikos instituto direktoriumi prof. Jurgiu Vilemu važiuodavome į Maskvą, prie mūsų instituto pavadinimo būdavo užrašyta Lietuvos Respublika, o prie Ignalinos AE tebefigūravo užrašai „TSRS“, teisingiau „CCCP“. Tačiau po 1991 m. rugpjūčio 19–21 d. pučo Ignalinos AE *de jure* perėjo Lietuvos jurisdikcijai.

Tuo metu pasaulyje, taip pat pačioje Lietuvoje būta nemažai abejonių, ar sugebėsime eksploatuoti Ignalinos AE, nes visas branduolinės energetikos mokslinis potencialas, visos techninės ir mokslinės paramos organizacijos buvo Rusijoje. Labai svarbi užduotis buvo Lietuvoje pakeisti esamą padėtį. Tada inžinieriui Kaziui Almenui, kuris iš JAV grįžo gyventi ir dirbti į Lietuvą, kilo mintis griebtis bent kokių nors priemonių, kad pasaulis nesakytų, jog Ignalinos AE saugos vertinimo darbus ir toliau viską tebedaro tik Rusijos mokslinės ir techninės organizacijos.

Nuo ko buvo pradėta pertvarka?

1991 m. įsteigta Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI), nes ligi tol Lietuvoje nebuvo šios srities reguliuojančios institucijos. 1992 m. kovo 19 d. buvo įkurta Ignalinos AE mokslinės saugos analizės grupė. Nuo pat pradžių jai vadovavo K. Almenas, tame darbe teko dalyvauti ir man. Pradėjome nuo paprastų dalykų, toliau ėmėmės vis sudėtingesnių. Dabar Lietuvoje galime atlikti bet kokius Ignalinos ES saugos analizės skaičiavimus, saugos pagrindimus, apsieiti be užsienio pagalbos. Pasauliui įrodėme, kad su savo AE saugos darbais ir saugia eksploatacija galime tvarkytis patys. Nuo 1994 m. šiai Ignalinos AE mokslinės saugos analizės grupei, kurią sudarė 7 asmenys, teko vadovauti man. Darbuotojų grupėje daugėjo, 1999 m. ji peraugo į atskirą Branduolinių įrenginių saugos laboratoriją. Aš buvau pirmasis jos vedėjas, o 2004 m. man tapus Lietuvos energetikos instituto direktoriumi, šios laboratorijos vedėjo pareigas perėmė dr. Sigitas Rimkevičius.

Labai svarbius darbus institute atlieka Branduolinės inžinerijos

Energetikos problemų sukuryje

„Lietuvos energijos“ atstovai ir jos vadovas Rymantas Juozaitis, dabar vadovaujantis „LEO Lt“ kompanijai, sveikina institutą su svarbia sukaktimi

problemų laboratorija, kuriai vadovauja prof. habil. dr. Povilas Poškas. Joje tyrinėjami radioaktyviųjų atliekų tvarkymo, kuro saugojimo ir laidojimo įrenginių saugos bei poveikio aplinkai įvertinimas, atominių elektrinių eksploatavimo nutraukimo įvairių veiksnių įvertinimo ir kiti labai svarbūs klausimai.

Taigi su senąja Lietuvos žinion perėjusia Ignalinos AE puikiausiai susitvarkėme, visas būtinas mokslinis potencialas vykdyti branduolinių jėginių saugos vertinimo darbus dabar yra Lietuvoje ir ne vien mūsų institute. Šios srities problemas sprendžia Fizikos institutas, Kauno technologijos universitetas, Vilniaus Gedimino technikos universitetas ir kai kurios kitos institucijos.

Kaip ir dera branduolinėje valstybėje

Ar Ignalinos AE personalas jau pripažįsta mūsų šalies mokslinių institucijų kompetenciją, o gal vis dar noriau tebesidairo į kitų valstybių specialistus?

Ignalinos AE vadovybė nori,

kad būtinausius saugos vertinimo darbus elektrinėje atliktų Lietuvos mokslo institucijos, nes žino, kad su šiais uždaviniais puikiausiai susitvarkysime. Be to, jiems lengviau mus kontroliuoti, reikalui esant gal net paraginti. Kad ir ką sakytume, tai ir gamybos sritis. Jei AE nori atlikti kokią nors modernizaciją, tai be VATESI leidimo jos pradėti negalės, o jeigu reikiamus dokumentus dėl saugos pagrindimo modernizacijai pateiks per vėlai, gali nebespėti laiku atlikti darbų. Lietuvos institucijas galima raginti vienus ar kitus darbus spartinti, o užsienio institucijų neparaginsi. Žinome, kad darbus reikia atlikti ne tik kokybiškai, bet ir laiku. Šiandien Lietuvoje dirbame kaip ir dera branduolinei valstybei.

Prisiminkime ir tas ne tokios jau tolimos praeities pamokas. Lietuvos žalieji ir net kai kurie Sąjūdžio vadovai nepriklausomybės pradžioje buvo ne tokie jau vieningi Ignalinos AE klausimu. Užtekų prisiminti, kaip Sąjūdžio ir žaliųjų organizuotoje akcijoje susikibus rankomis žiedu buvo apjuos-

ta Ignalinos AE. Tarp organizatorių buvo ir Zigmas Vaišvila, iki 1989 m. Fizikos instituto mokslo darbuotojas, teorinės atomo branduolio fizikos mokslo atstovas.

Tada labai gerai pažinojau Zigmą, dabar kažkaip netenka bendrauti. Galiu suprasti akcijas prieš Ignalinos AE, kuriose dalyvavo Sąjūdis ir žalieji, o vienas iš iniciatorių buvo Z. Vaišvila. Visai kita tada buvo AE jurisdikcija, ji dar nepriklausė Lietuvai. Tada nesmerčiau žaliųjų ir dabar tebetvirtinu: žalieji reikalingi bent jau tam, kad branduolininkai neužsnūstų. Kad nekiltų pagunda galvoti: jei AE saugi, tai kam tą saugą ir toliau gerinti... Branduolinė energetika – tokia veiklos sritis, kurioje kiekvieną dieną būtina didinti saugą. Sustojęs bemat atsiliksi nuo pasaulyje vis kintančių, griežtėjančių saugos reikalavimų. Šia prasme žaliųjų visuomenės aktyvinimas yra labai reikalinga veikla.

Akcijomis prieš Ignalinos AE ir Kruonio HAE siekta, kad nebūtų statomas numatytas trečiasis Ignalinos AE blokas. Į šią elektrinę visuomenė žvelgė kaip į Tarybų Sąjungos pagimdytą monstrą. Ignalinos AE buvo tapatinama su prastu TSRS įvaizdžiu.

Ignalinos AE perėjus Lietuvos jurisdikcijon ir ypač tada, kai Tarybų Sąjunga paskelbė blokadą prieš Lietuvą, ši elektrinė mūsų šaliai padėjo išgyventi. Per blokadą Lietuva nepajuto elektros energijos stygiaus. Lietuvos žmonės labai greitai suprato, kokį didelį turtą paveldėjo. Pasikeitė visuomenės požiūris į Ignalinos AE. Branduolinio kuro galima įsivežti ilgesniam laikui, tai ne dujos ir nafta, kai „kranelius“ galima bet kada užsukti.

Kai Z. Vaišvila tapo trečiosios vyriausybės, vadovaujamos Gedimino Vagnoriaus, vicepremjėru, kuro ir energetikos reikalus Lietuvoje. Tai vyko 1992 m., kai buvo įkurta Ignalinos AE saugos analizės grupė. Z. Vaišvila buvo vienas iš tų asmenų, kurie priėmė tą sprendimą. Vyriausybėje energetikos ministras buvo prof. Leonas Ašmantas, buvęs Lietuvos energetikos instituto darbuotojas (1962–1990).

Švedų požiūris į atominę energetiką

Lietuvoje tikriausiai mažai kas abejoja, kad ištis daug nuveikta gerinant Ignalinos AE RBMK tipo reaktorių saugumą, abejonių dėl jų saugumo nereiškia kitų šalių branduolinės energetikos specialistai. Jie pripažįsta, kad Ignalinos AE antrasis blokas puikiausiai galėtų dirbti bent tol, kol būtų pastatyta nauja Ignalinos AE.

Tačiau ES vadovų ir politikų nuomonė kitokia. Kartais susidaro įspūdis, kad per pastaruosius 15 metų jų mąstysena nedaug pasikeitė. Antai ir mūsų kaimynės priešingame Baltijos jūros krante Švedijos Karalystės ambasadorė Malin Šarė (Malin Kärre), baigdama kadenciją Lietuvoje, vėl kalbėjo apie Ignalinos AE reaktorių ne-saugumą („Verslo žinios“, 2008 09 09, p. 15). Beje, švedai gana santūriai kalba ir apie savo šalies atominę energetiką ateitį.

Kiekvienos šalies atominės elektrines reikia nagrinėti individualiai, taip pat ir tai, kiek reikalinga plėtoti branduolinę energetiką. Net visiškai vienodų atominių elektrinių saugos analizė turi būti atliekama atskirai. Taip pat ir Ignalinos AE: abiejų blokų saugos analizė buvo atlikta kiekvienam iš jų atskirai. Šalys labai skiriasi. Lietuvai dar tik svajojant apie nepriklausomybę, Švedijoje referendumu buvo nuspręsta uždaryti savo šalies atominės elektrines, ir tas sprendimas turėjo būti įgyvendintas iki 2012 metų. Vis dėlto tai nebus padaryta bent iki minėtų metų.

Tai buvo gana keistas referendumas: 33 proc. pasisakė už atominės elektrines, 33 proc. neturėjo nuomonės, o 34 proc. pasisakė už atominių elektrinių Švedijoje uždarymą. Pati tuometinė Švedijos vyriausybė buvo nusiteikusi prieš atominę energetiką, tad buvo priimtas sprendimas uždaryti atominius reaktorus.

Švedams bėpigu, kai jie turi stiprią hidroenergetiką, be to, jie tikėjosi daug šiluminės energijos gauti degindami šiuokšles ir pakankamai energijos – iš greitai augančių augalų. Tačiau paaiškėjo, kad tie energetiniai augalai ne taip jau greitai auga, kaip įsivaizdavo kai kurie politikai, o šiuokšlės Švedijoje labai greitai išseko. Švedai pradėjo šiuokšles įsivežti iš kitų šalių, bet jose taip gerai kaip Švedijoje šiuokšlių niekas nerūšiavo – švedai bemat pajuto, kad deginant iš Lenkijos atvežtas šiuokšles kyla didelis pavojus Švedijos aplinkai. Norint nuo šiuokšlių išvalyti Europą reikia mažų mažiausiai būti švedais, turėti bent jau švedišką požiūrį į šiuokšlių rūšivimą. Kuo labiau artėja 2012 m., tuo mažiau švedai šneka apie įsipareigojimą uždaryti savo atominės elektrines. Labai abejoju, kad jiems pavyktų įgyvendinti šį kadaise buvusios vyriausybės norą.

Švedai keletą AE blokų ištis sustabdė, pavyzdžiui, Barsebeko AE netoli Danijos krantų. Sustabdė daugiausia dėl nuolatinių Danijos žaliųjų puolimų, nes elektrinė buvo pastatyta 20 km atstumu nuo Kopenhagos.

Bet dabar švedai ėmė netgi didinti savo atominių elektrinių galinumą vietoj uždarytųjų blokų. Vieną elektrinę sustabdė, kitą galią padidino tiek, kad suminė atominės energetikos galia Švedijoje nesumažėjo. Švedai didino galią ne tam, kad atsikvėptų atominės energetikos. Neišvengiamai turės būti žengtas ir kitas žingsnis siekiant prailginti atominių elektrinių eksploatacijos laiką. Seniau statytų atominių elek-

Ignalinos atominės elektrinės vadovai susipažįsta su Lietuvos energetikos instituto muziejumi

trinių eksploatacijos laikas buvo numatytas 40 metų, bet pasaulyje tų elektrinių eksploatacijos laikas po modernizacijų prailginamas iki 60 metų. Suprantama, kad naujausių statomų atominių elektrinių eksploatacijos laikas jau projektuojant numatomas iki 60 metų. Nenustebiu, jeigu ateityje šių elektrinių eksploatacija bus pratęsta iki 80 metų.

Kur tebesame Rusijos sistemos dalis

Tačiau kalbant apie Ignalinos AE net apie 40 metų eksploatacijos laikotarpį ES šalyse nenorima nė girdėti.

Ignalinos AE antrajam blokui 40 metų sukaktų tik 2017 m., o mes jį turime stabdyti 2009 m. Dar 8 metus galėtų dirbti pagal projekte numatytą eksploatacijos laiką. Rusijoje pirmos generacijos RBMK reaktorių eksploataavimo laikas jau dabar pratęstas dar 15 metų, nors Sankt Peterburgo AE tie reaktoriai anaiptol ne tokie saugūs kaip veikiantis Ignalinos AE antrasis blokas.

Ignalinos AE uždarymas yra ne techninis, bet gryniausias politinis sprendimas, Lietuvos stojimo į ES sąlyga. Gal net savotiška mūsų stojimo kaina.

Ar buvo galima derybose su ES laikytis kietiau?

Nėra paprasta atsakyti. Kai vyko derybos dėl stojimo į ES, Lietuva gerokai atsilikinėjo nuo Estijos ir Latvijos, ypač žemės ūkio ir energetikos srityse. Iš Briuselio pasigirdavo balsų, kad mūsų kaimynės Latvija ir Estija į ES įstos 2004 m. su pirmąja pakviestųjų šalių banga, o Lietuvai, kaip atsiliekanti derybose, buvo skirta vieta antroje „bangoje“ su Bulgarija ir Rumunija. Mums grėšė būti pakviestiems į ES tik 2007 metais. Taigi Lietuvai teko forsuoti derybų procesą dėl stojimo į ES. Įstoje nemažai laimėjome tiek politinė, tiek struktūrinių fondų lėšų prasme.

Dabartinėje Europoje energetikos reikalai internacionalizuoti, tad viena Lietuvos valstybė ne kažin ką gali spręsti. Koks vaidmuo čia tenka Lietuvos energetikos institutui, kokią vietą jis atlieka šalies energetikos politikoje? Kiek jis gali turėti įtakos vykstantiems procesams? O gal tenka nuolat vyti tolstanti traukinį? Jeigu Lietuvos vyriausybė, pasirašiusi stojimo į ES sutarties sąlygas, negali spręsti Ignalinos AE antrojo bloko pratęsimo darbo, tai ką kalbėti apie vienos mokslo institucijos galias.

Neperdėčiau ES vieningumo dėl bendros energetikos politikos, kol kas tai lieka kalbų ir pageidavimų lygmeniu. Prieš stojimą į ES ir į ją įstojus Lietuvos energetikos sistema kaip buvo, taip ir liko ES energetinė salelė. Ligi šiol įeiname į Rusijos, t. y. buvusios Tarybų Sąjungos energetinę sistemą, o ne į ES sistemą. Taigi ir bendra ES energetikos politika gražiai atrodo ant popieriaus, bet gyvenime kiekviena šalis sprendžia savo energetikos klausimus taip, kaip išmano. Labai daug priklauso nuo to, kaip istoriškai susiklostę tų klausimų sprendimas. Vidurio Europos šalių, nors jos ir priklausė socialistiniam blokui, energetikos sistemos turėjo ryšį su Vakarų energetikos sistema, o mums dar reikės prisijungti prie tos sistemos.

Gal esame lėtapėdžiai?

Ar Lietuvoje energetikos strateginiai klausimai sprendžiami ne per lėtai?

Kas Lietuvoje yra geriau negu kad ir kaimyninėje Latvijoje? Nuo

pat nepriklausomybės pradžios turime Lietuvos energetikos strategiją, kuri atnaujinama kas penkeri metai. Strategijoje numatyta, kokius žingsnius privalome žengti. Net pagal pirmosios strategijos numatytus planus naują atominę elektrinę turėjome pastatyti ne anksčiau kaip 2015 m., nors žinojome, kad Ignalinos AE pirmasis blokas bus uždarytas 2004 m., o antrasis – 2009 metais. Buvo numatyta, kad iki 2015 m. išgyvensime ir su Elektrėnų elektrine. Pasaulyje atominės elektrinės pastatomos vidutiniškai per 12 metų. Strategijoje visi svarbiausi darbai ir jų vykdymo terminai išdėstyti taip,

Pirmasis Lietuvos energetikos ministras prof. Leonas Ašmantas (1990–1993) ir Ignalinos AE generalinis direktorius Viktoras Ševaldinas

kad energetinė sistema galėtų vystytis ir funkcionuoti optimaliai.

Vykdamas pirmosios Lietuvos energetikos strategijos reikalavimą elektros jungtį tarp Lietuvos ir Lenkijos turėjo tiesti konkursą laimėjęs JAV konsorciumas *Power Bridge*, sudarytas iš kompanijų *National Power*, *Duke Engineering & Services Company* ir *Stanton Group*. Ligi šiol nėra aišku, kodėl ta jungtis taip ir nebuvo įgyvendinta.

Vėliau kilo mintis įgyvendinti jungtį per Baltijos jūrą su Švedijos energetine sistema, kaip numatyta mūsų Ketvirtosios energetikos strategijoje. Prie šios programos įgyvendinimo nemažai prisidėjo mūsų jau prisimintoji buvusi Švedijos Karalystės ambasadorė Lietuvoje Malin Šarė. Tai ji suvedė Lietuvos mokslininkus ir verslininkus su Švedijos kolegomis. Pirmiausia tarp šalių turėjo prasidėti dialogas, tik tada buvo galima svarstyti realius projektus. Švedijos vyriausybė į tokius dalykus paprastai nesikiša, nes tai esąs ūkinis reikalas. Tai teisingas principas, dėl to ir Lietuvoje atsirado *LEO LT* (Lietuvos elektros kompanija), nesvarbu, kad didžioji dalis jos akcijų ir priklauso valstybei. Vis dėlto tai ūkinis subjektas, kuris ir turi užsiimti ūkiniais dalykais. Ne Vyriausybė, ne Seimas ir ne valstybė.

Ar mūsų valstybės įstatymų bazė pakankama, kad atominės elektrinės statybos koncesiją gausi kompanija tikrai savo kapitalu išpareigoja tą statybą ne tik pradėti, bet ir užbaigti?

Štai čia ir turi būti sutelkiamos Lietuvos Vyriausybės ir Seimo pastangos. Valstybė turi užtikrinti tokią teisinę bazę, kad tiek atominės elektrinės, tiek elektros tiltų su kitų šalių energetinėmis sistemomis statytojai būtų įpareigoti darbus atlikti laiku ir kokybiškai. Kiek žinau, Atominės elektrinės įstatyme įrašytas reikalavimas pastatyti numatytus objektus, o ne vien galvoti apie pasipelnymą. Įstatymu turi būti subalansuotas visuomeninis interesas ir kompanijos siekis gauti pelną. Tai Vyriausybės ir Seimo kompetencijos reikalas.

Dabar apie Lietuvos energetikos instituto vietą tuose procesuose. Kaip jau sakiau, nuo nepriklausomybės pradžios dirbome tos problematikos darbus, bet dirbome tyliai, ramiai kaip ir dera mokslininkams. Mes nesame politikai, kurie apie kiekvieną savo laimėjimą trimtuoja visam pasauliui. Visos keturios Lietuvos energetikos strategijos, kurios atnaujinamos kas penkeri metai, visi joms parengti reikalingi skaičiavimai, pradiniai variantai, arba kaip sako anglai „juodraščiai“ (*drafts*), analitinė medžiaga, visi galimi energetikos vystymo scenarijai, o jų per 50, buvo sudaryti ir išanalizuoti.

Pirmasis Lietuvos energetikos ministras prof. Leonas Ašmantas (1990–1993) ir Ignalinos AE generalinis direktorius Viktoras Ševaldinas

zuoti Lietuvos energetikos institute. Tai buvo valstybės užsakymai per LR Ūkio ministeriją.

Energetikos strategijos kūrimo ir įgyvendinimo kelias

Koks tolesnis Energetikos strategijos kelias? Kaip įgyvendinama?

Kiekvienas iš Energetikos strategijos projektų būdavo išdiskutuojamas Ūkio ministerijoje, paskui keliaudavo į vyriausybę, suprantama, visur po diskusijų strategijos projekte atsirasdavo pataisų. Projektas grįždavo į Lietuvos energetikos institutą, su kai kuriais skaičiais nesutikdavome, vėl diskutuodavome.

Dėl ko kildavo daugiausia diskusijų?

Dėl daugelio dalykų. Vyriausybė skubino naujos AE eksploatacijos datą įrašyti kuo anksčiau, mes laikėmės nuostatos, kad nerealu naują AE pastatyti iki 2020 metų.

Institutas nėra sprendimus priimanči organizacija, bet mes savo siūlymus grindėme argumentais, ką ir kaip reikėtų statyti, kad šalies energetiniai objektai būtų statomi optimaliu režimu. Galų gale lemia šalies finansinės galimybės neišleidžiant iš akių, kad šalis turi būti bet kuriuo metu aprūpinta kokybiška elektros energija.

Tai štai po visų tų karštų diskusijų ir energetikos strategijos koregavimų projektas patekdavo į LR Seimą, kur taip pat atsirasdavo naujų korektūrų. Tik Seimui priėmus projektą, šis virsdavo strategija.

Taigi buvo sukuriamos vis naujos energetikos strategijos, iš viso keturios. Kas pasikeitė atsiradus naujos AE statybos kompanijai „LEO LT“?

Strategijos juodraščiuose jau buvo numatytos AE statybos datos, darbų terminai, numatyti ir energetikos tiltų su Lenkija ir Švedija darbų eigos terminai. Susiformavus *LEO LT* atliekami kiti būtini darbai. Vyksta svarstybos, kokio galingumo galėtų būti naujoji AE? Be aplinkos vertinimo ataskaitos į šį klausimą būtų neįmanoma atsakyti. Šią ataskaitą *LEO LT* užsakymu padarė Suomijos kompanija *Pöyry Energy Oy* su Lietuvos energetikos institutu: parodyta, kad statant iki 3200 MW galios AE, Drūkšų ežeras nenukentės, pušiausvra gamtoje nebus sutrikdyta. Jeigu būtų statoma 3400 MW galios AE, tektų ieškoti papildomų aušinimo priemonių, gal statant aušinimo bokštus ar panašiai.

Vardiju atskirus projekto vykdymo žingsnius, be kurių AE negali būti pastatyta. Tai štai Aplinkos vertinimo ataskaitą turi peržiūrėti šalies institucijos, Aplinkos ir Ūkio ministerijos, taip pat vietinės savivaldos.

Aišku, numatomi ir galimų avarijų scenarijai, nes tai didžulis technogeninis objektas, o šalies teritorija nedidelė.

Apskaičiuojamos ir priemonės, kurių būtų imtasi radionuklidų nutekėjimo atveju, padariniai Drūkšų ežerui ir aplinkinėms teritorijoms, neišskiriant ir kaimynų – Baltarusijos ir Latvijos.

Suprantama, Aplinkos vertinimo ataskaita bus siunčiama kaimyninėms valstybėms, su kuriomis teks nemažai diskutuoti, kol suderinsime visus klausimus. Turime būti pasirėngę diskusijoms, atsakinėti taip pat ir į nemalonius klausimus, kurių

visuomet iškyla tokiais atvejais. Moksliniai tyrimai tam ir atliekami, kad būtų galima diskutuoti argumentų ir skaičių kalba.

Tik po to bus pradėti kiti projekto įgyvendinimo žingsniai. Turės būti parengtos naujos AE statybos konkurso sąlygos, tada bus skelbiamas konkursas. Konkurso nugalėtojas turės parengti naujos AE projektą, pateikti jos preliminarą saugos analizės ataskaitą. Šiai ataskaitai bus atlikta nepriklausoma ekspertizė, šiam darbui turės būti pasitelkti ekspertai, mokslininkai, kurie moka atlikti tokias saugos ir avarijų analizes. Tokią analizę Lietuvos energetikos institutas daro švedams, kurie mus pasitelkė šiam darbui. Vadinasi, pripažįsta mūsų kompetenciją. Tokias pat analizes mūsų institutas nuolat daro ir Ignalinos AE.

Tai štai visus šiuos būtinius žingsnius atlikus, *LEO LT* kaip ūkinis subjektas pasirinks kompaniją, kuriai pasiūlys pastatyti atitinkamus branduolinius reaktorius ir taikyti savo technologijas. Lems naujos AE saugumas ir, matyt, patraukliausia statybos kaina. Kompanija – konkurso laimėtoja, be kitų dokumentų turės pateikti ir galutinę saugos analizės ataskaitą.

Ar tai reiškia, kad tolesniuose etapuose Lietuvos institucijos jau praranda bet kokias galias turėti įtakos to projekto vykdymo darbams?

Ne, atvirkščiai. Lietuvos įstatymai neleidžia Lietuvos teritorijoje statyti bet kokį potencialiai pavojingą objektą be mūsų atitinkamų institucijų dalyvavimo, dokumentų derinimo ir kontrolės. Kad ir kokia pažangi būtų naujoji technologija, mes patys turime tuo įsitikinti – tam ir reikalinga nepriklausoma ekspertizė. Ir ją turėsime atlikti. Tam ir įkurta Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija, kuri atlieka valstybinio reguliatoriaus funkciją. Inspekcija neišduos licencijos statybai, kol neįsitikins, kad siūlomas sprendimas yra visiškai saugus.

Pati VATESI nedaro saugos analizės skaičiavimų, šiam darbui atlikti ji kreipis į Lietuvos mokslininkus, greičiausiai į Lietuvos energetikos institutą. Mes tam ir esame, kad atliktume tokias užduotis.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvos energetikos institute reikšmingas mūsų šaliai problemas sprendžia įvairių inžinerijos ir energetikos sričių mokslininkai ir ekspertai

Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčia – pleištas vokiečių rankose

Prof. Arnoldas Pirockinas

Pradžia Nr. 14

Pagaliau, jeigu vis dėlto atsiskyrimo priešininkams priklausomybė katalikiškai Lietuvos valdžiai būtų buvusi visiškai nepriimtina, tai būtų dar vienos išeities: galėta vyriausiąja valdžia pripažinti Klaipėdos krašto seimelį ar jo pirmininką. Konvencijoje būtų išlygos, jog religijos dalykai priklauso autonomijos kompetencijai. Kaip Klaipėdos krašto autonominės įstaigos, nepaisydamos D. Lietuvos ir jos administracijos nuomonės, tvarkė krašto švietimą, taip jos būtų galėjusios administruoti ir evangelikų bažnyčios reikalus.

Tačiau vokiečiai čia nenorėjo daryti jokių nuolaidų: nė nominaliai nesutiko atsiskirti nuo „motinos bažnyčios“ ir tuo priimti realią padėtį. Taigi ginčas dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios atskyrimo nuo Prūsijos ir net menko susiejimo su Lietuva buvo ne paprasta nuomonių konfrontacija, bet vokiečių principinis atkirtis Lietuvai – savos jėgos demonstravimas „nykštukinei valstybei“, kaip yra ją niekinamai apšaukę kurie ne kurie vokiečių veikėjai ir spaudos leidiniai.

Nelygių jėgų grumtynės

Vokiečių pusė grumtynėse dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios turėjo jėgų kur kas daugiau, negu lietuvininkams, svaiginamiems savo teisingumo, iš karto galėjo rodytis. Jeigu jie būtų priešininkų pajėgumą tinkamai įvertinę, gal būtų ėmęsi kiek kitokios taktikos, nors ir tai vargu ar būtų padėję. Vokiečiai turėjo ne vien kiekybinę jėgų persvarą, bet sugebėjo iš anksto taip jas ešelonuoti, kad direktorijos vadovaujamas negausus lietuvininkų būrelis savo stichiškais atakomis neįstengė pralaužti jų fronto.

Kas lėmė vokiečių persvarą? Be seno evangelikų liuteronų įpročio pasikliauti vokiečių kunigais bei kitais prūsų tvarkos atstovais ir, atvirkščiai, vis labiau kurstomo nepasitikėjimo lietuviams, šiose grumtynėse atsiskyrimo nuo Prūsijos evangelikų bažnyčios priešininkams nepaprastai efektyviai talkininkavo vokiška spauda. Kad galėtume įsivaizduoti jos mastą, pasinaudokime vienu pavyzdžiu. K. Gudaitis minėtoje knygoje, apibūdindamas apytikriai tuo pačiu metu vykusią vokiečių nacionalistų dvasininkų kampaniją prieš D. Lietuvos

lietuvių evangelikų liuteronų bažnytinę vadovybę, nurodė, kad joje, o „tuo pačiu ir prieš lietuvių evangelikus, dalyvavo“ 19 vokiečių periodinių leidinių (p. 78–79). Mes nemėginome sudaryti ginčo dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios dalyvavusių priešiškių lietuviams leidinių sąrašo, bet tikriausiai jis būtų dar ilgesnis. Be įtakingų Klaipėdos krašte vokiškų dienraščių *Memeler Dampfboot*, socialdemokratų *Memeler Volksstimme*, Šilutėje leisto *Memelländische Rundschau*, lietuviškai spausdinamo, bet vokiečiams tarnaujančio klaipėdiškio triskart per savaitę išeinančio laikraščio *Lietuviška ceitunga* ir kitokių periodinių leidinių, Klaipėdos kraštą pasiekdavo įvairiausių kryptių periodika iš Karaliaučiaus, Tilžės, Berlyno ir kitų Vokietijos miestų. Ji kaip lavina griūdavo ant klaipėdiškių evangelikų. Šiandien, po 80–85 metų, net sunku įsivaizduoti ir suvokti tos lavinos griaujamąjį poveikį.

Kalbamuoji metu, kai vyko atkakliausia diskusija dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios, lietuviškos orientacijos politinė-informacinė spauda čia tik kūrėsi. 1924 metų pradžioje pradėjo eiti gotiškomis raidėmis spausdinamas *Lietuvos keleivis* (tris kartus per savaitę), lotyniškais raidėmis spausdinamas dienraštis *Klaipėdos žinios* ir vokiškai leidžiamas dienraštis *Memel-Zeitung*. Pastaruosius du redagavo, o pirmąjį oficialiu redaktoriumi pa-

Prof. kun. Vilius Gaigalaitis, apsisprendęs lietuvininkas, norėjęs būti objektyvus kovoje su vokiečiais

sirašydavo 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras filosofijos daktaras Jurgis Šaulys. Tais metais taip pat pradėti leisti dvisavaitinis *Pajūrio sargas* (gotišku šriftu) ir *Klaipėdos sargas* (Lietuvos šaulių sąjungos Klaipėdos skyriaus organas). Visi lietuviški laikraščiai gana sutartinai stengėsi atremti vokiečių spaudos puolimus, bet vis dėlto jiems sunku buvo paveikti plačiąją visuomenę, kurios sąmonėje buvo giliai įsikerojusi provokiška spauda. Čia neką galėjo padėti nė D. Lietuvos spauda. Priežasčių būta įvairių: lotyniško raidyno nepopuliarumas tarp lietuvininkų, stoka gerų žurnalistų, vietinių sąlygų miglotas suvokimas ir t. t.

Ne vien dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios būklės, bet vi-

sais klausimais tiesiog neįveikiama vokiečių pusės jėgą sudarė jų gretų monolitiškumas. Visi vokiečiai dvasininkai (ne vien evangelikai liuteronai, bet ir katalikai), taip pat daugumas jų įtakai pasidavusių lietuvių kilmės kunigų, beveik visi autonominių mokyklų mokytojai ir įstaigų tarnautojai vokiečiai, visos vokiečių partijos be jokių išlygų stėjo už Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios pasilikimą Prūsijos bažnytinėje sistemoje. Tuo atžvilgiu neišsiskyrė ir komunistai, ir socialdemokratai. Čia jos visos visada kapituluodavo prieš vokiškumą, nusakyta Vokietijos himno eilutėje: „Deutschland, Deutschland über alles“ (Vokietija, Vokietija viršum visko). Kovos su Lietuva fronte, kurio vienas barelis buvo pastangos išlaikyti Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčią pavaldžią Prūsijos institucijoms, vokiečiai (beje, ir lietuviai) komunistai, nutylėdami klasinį požiūrį, nebarė savo socialdemokratų ir nešaukė apie pradėjusių reikštis hitlerininkų pavojų.

Tuo tarpu lietuvių gretoms viešingumo stokota. Po 1923 m. sausio 9 d. vis labiau skyrėsi Klaipėdos krašto lietuvininkai į dvi gana nelygias dalis. Vieni tvirtai kartojo Jurgio Zauerveino žodžius: „Lietuvininkai mes esam gimę, / lietuvininkai mes turim būt.“ Jiems suprantamas buvo ryšys su lietuviams D. Lietuvoje. Antri pradėjo gėdytis esą lietuvininkai-lietuviai ir pasivadino „klaipėdiškiais“ (arba vokiškai *memelländeriais*). Jiems artimesni buvo vokiečiai, o ne D. Lietuvos lietuviai. Tokiems „klaipėdiškiais“, suprantama, ir Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios atskyrimas nuo Prūsijos priklausomybės nebuvo mielas: jie palaikė vokiečių pretenzijas. Tarp lietuvininkų, kurie buvo aiškiai apsisprendę tautiškai, būta grupės ieškančių „taikaus“ sugyvenimo su agresyviaisiais vokiečiais visokių nuolaidų kaina. Tų lietuvininkų nusiteikimą bene ryškiausiai reprezentuoja Vilius Gaigalaitis. Kadangi jo samprotavimai labai praverė ginče dėl bažnyčios atskyrimo vokiečių pusei, laikraštis *Memeler Dampfboot* mielai leido juos skelbti savo puslapiuose (1. *Beilage des Memeler Dampfboot*, den 29. Mai 1924, Nr. 126).

Šiame laikraštyje jis išdėsto, kodėl išėjęs iš direktorijos ir kokia jo pozicija dėl bažnyčios atskyrimo nuo Prūsijos evangelikų įstaigų. 1923 m. rugsėjo 28 d. derybose su Vyriausiąja bažnyčios taryba jis siekė abi puses patenkinančio susitarimo. Po penkių savaitių pasitraukęs iš direktorijos, nes negalėjęs sutikti su tam tikrų lietuvių grupių reikalavimais mokyklų srityje (čia jo turimas galvoje reikalavimas lietuvių kalbos teisių paisymas pradinėse mokyklose). Taip pat ne visada galėjęs pritarti direktorijos politikai ir kitais atvejais. Kai pasitraukė iš savo pareigų direktorijoje, jis su ja nepalaikęs jokių santykių. Na, o bažnyčios komisaro instituciją jis apibūdino kaip „evangelikų įstaigą ne evangeliško pobūdžio“. Toliau jis

taip ją įvertino: „Bažnyčios komisaro institucija yra nevykusi.“

Po pastraipėlės, kur atsikerta vienam vokiecininkui, pasirašiusiam savo straipsnį slapyvardžiu *Pfarrer vom Lande* (Kaimo kunigas), V. Gaigalaitis daro išvadą: „Reikia ieškoti, kaip radus savitarpio supratimą tarp krašto direktorijos ir kunigijos“ (t. y. Gregoro vadovaujamos kunigų grupės). Toks raginimas rodo tik V. Gaigalaitis geranorišką naivumą. Koks čia gali būti susitarimas, kai vokiškoji bažnytinė vadovybė demonstratyviai ignoravo išėjusį į pensiją V. Gaigalaitį. Vokietininkai visiškai nebuvo suinteresuoti susitarimu – jiems reikėjo tik absoliučios pergalės ir neaprežto Klaipėdos evangelikų bažnyčios valdymo.

Dėl Klaipėdos krašto ir tuo labiau dėl jo evangelikų bažnyčios statuso nesutarė ne tik lietuvininkai, bet ir didlietuviai. Šiais klausimais prasikišdavo partinių nesutarimų atgarsiai. Antai opozicinės Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos dienraštis *Lietuvos žinios* vis stengdavosi išpeikti krikščionių demokratų vadovaujamos vyriausybės politiką Klaipėdos krašte, jos tikras ir netikras klaidas. Nesistengiant išsa-

tai klaipėdiškis Kunkis turėjęs savo kioskelį iš stoties iškelti. Žmonių klausiamas, jis atsakęs, kad jį „Kauno katalikai“ išvarė ir Šv. Kazimierą pastatę. Toliau autorius dėsto: „Rodos, ir aklam yra aišku, kad klai-

Pagėgių apskrities superintendentas Olafas Obereigneris rezidavo Plaškiuose, buvo Klaipėdos superintendente Franco Gregoro didelis rėmėjas ir vėlesnis įpėdinis

Plaškių bažnyčia (Pagėgių apskr.), kur kunigavo superintendentas Olafas Obereigneris

miai nušviesti partinių rietenų ir neieškant ypač būdingų pavyzdžių, verta pateikti iliustracijai vieną atvejį. *Lietuvos žinios* (1925 01 09, Nr. 5) išspausdina *Koresp.* straipsnelį *Šventas Kazimieras Klaipėdoje*. Jame rašoma, kaip Lietuvos geležinkelių valdyba atidavusi Klaipėdos krašto stočių knygynėlius (kioskelius?) Kauno Šv. Kazimiero draugijai. Per

pėdiškiai Kauno katalikų misijos savo tarpe bijo pikčiau, kaip žydus šventinto vandens. Lig šiol tai suprasdami ir mūsų misionieriai nuo savo misijų stengėsi susilaikyti. Tačiau, matyt, jau jiems rodosi atėjęs laikas!

Bus daugiau

Braunantis per gyvenimo kasdienybės materiją

Lenkų institutas Vilniuje ir Lomžos visuomeninė draugija *Stopka* pakvietė į susitikimą su prof. Andrzejumi Strumila (Andrzej Strumiłło) ir jo knygos *Factum est. Dienoraščiai, 1978–2006* pristatymą.

Renesansiško užmojo asmenybė

Galima tik pritarti vieno leidinio redaktoriui, pažymėjusiam, kad Andrzejus Strumila – tai ištis renesanso epochai būdingo užmojo kūrejas. Nė kiek neperdėtas palyginimas. Visa profesoriaus povyza primena bibliinius pranašus, bent jau tuos, kurie į mus žvelgia iš renesanso epochos dailininkų drobių. A. Strumilos palyginimas su pranašu ar apaštalu, kokius esame įpratę matyti senųjų dailininkų paveikluose, nėra atsitiktinis ar pritemptas. Juk ir Rimanto Vincento Gibavičiaus ekslibrise (1984 m.) A. Strumila pavaizduotas kaip Šv. Kristoforas, brendantis per upę.

Išvaizda šiuo atveju nėra svarbiausia, nes lygindami mintyje turime visų pirma profesoriaus darbus, jo įvairiašakę veiklą. Dirba tapybos, grafikos, piešinio, fotografijos, iliustracijos, knygos meno, parodų organizavimo, scenografijos srityse, bet ne tik. Išleido dvi poezijos knygas, leidinių apie gamtą ir kultūrą, tarp jų skirtą Nepalui. Remdamasis savo meninėmis kelionėmis sukūrė piešinių ir fotografijų ciklą, skirtų Kinijai, Indijai, Mongolijai, Vietnamui. Padarė 11 tūkst. fotografijų negatyvų, skirtų Manheteniui Niujorke. Negana to, Krokuvos etnografijos muziejui bei Azijos ir Ramiojo vandenyno muziejui Varšuvoje profesorius sukaupe Tolumų ir Vidurio rytų dailės bei kultūros objektų kolekciją.

Jeigu viso to, kas pasakyta, Andrzejus Strumila įvairiapusiškumui pagrįsti atrodytų per maža, galima pateikti ir daugiau svarių argumentų. Profesoriaus daugelį metų palaiko glaudžius ryšius su Lietuvos kultūros, meno ir politikos aplinkos žmonėmis, o jo kūriniai (tapybos, fotografijos, skulptūros) buvo eksponuojami Kaune, Šiauliuose ir Vilniuje. Lenkijoje A. Strumila buvo vienas iš tarptautinių skulptūros plenerų *Integrart* organizatorių, juose dalyvaudavo ir Lietuvos skulptorių. Neatsitiktinai Vladas Vildžiūnas, Stanislovas Kuzma, gal ir kai kurie kiti Lietuvos skulptoriai, mažiau pažįstami šių eilučių autoriui, dalyvavo Vilniuje Lenkų institute pristatant Andrzejus Strumilos dienoraščių knygą.

Ir dar vienas svarus argumentas, norint parodyti šios plataus užmojo asmenybės įvairiapusiškumą: savo sodyboje Mačkova Rudoje, kur teka Juodoji Ančia (Čarna Hanča) Seinų krašte, profesorius turi arabiškų žirgų veislyną.

* Andrzej Strumiłło, *Factum est. Dzienniki, 1978–2006*. – Oficyna Wydawnicza STOPKA, Łomża, 2008.

Prof. Andrzejų Strumilą sveikina Lenkų instituto direktorius Mariušas Gaštolas (Mariusz Gasztoł); sėdi knygos „Factum est“ rengėjai: redaktorė Veslava Čartoryska (Wiesława Czartoryska) ir recenzentas poetas kunigas Jerzy Sikora

Pavardėje jau glūdėjo pavojus

Nepasakėme vieno svarbaus ir ypač intriguojančio dalyko: Andrzejus Strumila gimęs Vilniuje, ir pagal oficialius dokumentus šiemet jam sukaktų 80 metų. Visai galimas dalykas, kad bent artimiausių bičiulių rate ši garbų jubiliejų A. Strumila minėjo jau praėjusiais metais. Dienoraščių knygoje rašo, kad iš tiesų į šį pasaulį Vilniaus universiteto klinikoje jis atėjo 1927 m., o metais „pajauino“ mylinti motina, Antrojo pasaulinio karo metais gelbėdama nuo išvežimo priverstiniam darbams į Vokietiją.

Deja, motina buvo bejėgė išgelbėti savo vyrą Rapolą Strumilą nuo bolševikų. 1939 m. rugsėjį, kai Raudonoji armija įsiveržė į Lenkiją ir padėjo nacistinei Vokietijai užbaigti Lenkijos dalybas, Rapolas Strumila bėgo į dar laisvą Lietuvą, bet toli nepabėgo. Baigėsi tuo, kad bolševikų buvo išvežtas į Komių kraštą ir 1945 m. gruodį Kotlaso lageryje mirė nuo kraujo išsiliejimo į smegenis. Strumilų giminės istorijoje tai nebuvo pirmas persekiojimo atvejis. Po

Autorius skaitydamas savo dienoraščio puslapį

sumaiščių Rusijoje nuo bolševikų iš Minsko krašto turėjo bėgti Andrzejus senelis, o tame krašte Strumilų giminės lizdas minimas bene nuo XV amžiaus. Jeigu jau siekiame tikslumo, tai visa pavardė skambėjo Strumilos-Petraškevičiai (Strumiłło-Pietraszkiewicz). Su dviguba pavarde Andrzejui teko atsiveikti pokario metais, nes norint studijuoti aukštojoje mokykloje geriau buvo neturėti represuotų šeimos narių ir giminų.

A. Strumila mėgsta lankytis knygynuose, ypač antikvariatuose, į kuriuos jį traukia senų knygų kvapas. Vartydamas knygas dažniausiai randa ir savo giminės pavardę. Antai Edmundas Malachovičius monografijoje *Rasų kapinės Vilniuje* (lenkų kalba) rašo apie Strumilų kapus. Kartu jis užsimena ir apie tebevyuojantį Andrzejų Strumilą. *Lenkiškame herbyne* (*Herbarz Polski*) 1862 m. išleistame Lvovo remiantis Kaspero Niesieckio herbynu, kalbama ir apie Strumilas. Tą patį galima pasakyti ir apie Kurniko (Kórnik) bibliotekos *Lenkų riterijos herbai* (*Herby Rycerstwa Polskiego*) ir Juzefo Šymanskio (Józef Szymański)

Herbyną (1993). Juose taip pat galima rasti žinių apie Strumilas. Andrzejus Janečekas (Andrzej Janeczek) knygoje *Lenkų-rusų pasienio apgyvendinimas* (lenkų kalba) rašo apie Strumilą iš Dmošino (kitur rašoma Dymošinas) Mozūrų žemėje, kuriam už karinius nuopelnus karalaitis Vladislovas Varnietis 1442–1443 m. suteikė Lvovo vaivados pareigas. Tiesa, šis Strumila buvo kito herbo – Dembrovos (Dąbrowa) – atstovas.

Nėra ko stebėtis, kad A. Strumila, skaitydamas Ježio Ochmansio studiją *Lietuvių etninės ribos Rytuose*, atkreipia dėmesį į M. Strijkovskio *Kronikos* frazę, kad 1506 m. Krymo totoriai atėjo prie „Minsko pilies Lietuvos viduryje“. Tame žygyje totoriai turėjo susiremti ir su Strumilų-Petraškevičių giminės atstovais, kurie tuo metu jau buvo šio krašto gyventojai ir jo gynėjai.

Buvo gyvuoju traukinio skydu

Įdomu, kad kai dailininkas R. V. Gibavičius tuo metu Niujorke viešėjusiam Strumilai nusiuntė ekslibrisą, kuriame šis vaizduojamas brendantis per upę kaip Šv. Kristoforas, pastarajam pirmoji į galvą šovusi asociacija buvo vėsi Žeimenos upė, tokia miela prisiminimuose iš vaikystės dienų. Kad ir koks didelis pasaulis, bet jis sugrąžina į vaikystėje regėtus vaizdus ir patirtus išpūdžius.

A. Strumila prisimena buvus gražią vaikystę. Žeimena ties Švenčionimis, smėlėti ežerų krantai Ignalinos krašte, Svirių, Višnevo, Lentupio, Pastovių, Eišiškių, Gedimino pilies Lydoje vaizdai – tai vis jo vaikystės prisiminimų gyvos vietos. Taip pat dailininko pamokos Švenčionių mokykloje, patarnavimas per mišias Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje Antakalnyje, gimnazija Lydoje, kur pajuto artėjančio karo rūsų dvelksmą. Harcerams, tarp kurių buvo ir dvylikametis Andrzejus, teko

kasti priešlėktuvinių slėptuvių rūsius prie Lydos geležinkelio stoties, o po 1939 m. rugsėjo 1-osios nakties – talkinti evakuojant nacių aviacijos subombarduoto Lydos aerodromo likučius. A. Strumila tvirtina visą gyvenimą smerkęs savo bailumą, kad prie Minojų nestojo su karabinu rankose priešais atšliaužiančius sovietų tankus. Būdingas lenkiško patriotizmo pasireiškimas, vertas pagarbos už ištikimybę savo tėvynei, nors maža ką bendro turintis su pragmatišku ir šaltu protu.

Kaip jau sakytą, toje visuotinėje karo suirutėje Andrzejus tėvas pasitraukė į Lietuvą, kurios karo veiksmai dar nebuvo palietę, o Andrzejus gelbėjosi bėgdamas pas senelius, gyvenusius Novojelnioje ties Lydos-Baranovičių trasa. Naktimis miegodavo pasislėpęs palėpėje senelio karste, kuris kvėpėjo obuoliais. Mat patogi vieta žiemą laikyti obuolius.

1941 m. prasidėjo jo darbinė veikla: Novojelnios geležinkelio stotyje į vagonus krovė akmenis. 1941 m. birželio 22 d. vėl karo veiksmai... Šį kartą mirtinai susirėmė dar taip neseniai buvę sąjungininkai – Vokietija ir Sovietų Sąjunga. Po vokiečių aviacijos antskrydžių Novojelnioje degė parduotuvės ir sandėliai, kartu su kitais ir Andrzejui teko tempti iš liepsnos druskos maišus ir

A. Strumilos knygos „Factum est“ viršelis

nuo karščio išsipūtusias konservų dėžutes.

Įsiminė siekis įgyti amatą pas stalių Naugarduke. Stalius netikėtai mirė – sušalo į ožio ragą. Septyniolikmetis Andrzejus karstą su staliaus palaikais užsikėlė ant nugaros ir atnešė į bažnyčią.

Įstojo į baltarusių mokytojų seminariją, bet netrukus buvo pašalintas kaip lenkas. Pagaliau darbas geležinkelyje – *Deutsche Ostbahn*. Žiemos speigui spaudžiant, turėjo sėdėti priešais garvežį stumiamoje smėlio pilnoje platformoje tarytum gyvas skydas. Kas trečias vokiečių traukinys Rytų fronte išlėkdavo į orą, bet Andrzejui pasisekė. Antraip šiandien nebūtų nei jo menų, nei prisiminimų.

1944 m. su patrankų gaudesiu frontas grįžo iš Rytų, vokiečiai nešė kudašius, o traukiniai su raudonais lozungais pajudėjo į Vakarus. Andrzejui teko darbuotis dabar jau sovietinėje geležinkelio tarnyboje:

Bulgarijos svarba Basanavičiui ar Basanavičiaus svarba Bulgarijai: bibliografinės paieškos Sofijoje

Eglė PAŠKEVIČIŪTĖ-KUNDROTIENĖ,
Lietuvos mokslų akademijos
bibliotekos Informacijos skyriaus
darbuotoja

Lietuvių tautinio atgimimo veikėjas, mūsų patriarchas, dar žinomas kaip medikas, mokslininkas enciklopedistas, didis humanistas Jonas Basanavičius reikšmingas ne tik Lietuvai, bet ir Bulgarijai.

Negalėdamas dirbti Lietuvai ir nenorėdamas tarnauti Rusijos imperijai, savo studijų draugo Molovo kviečiamas, J. Basanavičius ryžosi savo jėgas ir žinias atiduoti kitai šaliai – ką tik iš turkų jungo išsilaisvusiai ir susivienijusiai Bulgarijai. Taip 1880 m. sausio mėn. J. Basanavičius atsiduria Bulgarijoje – kitos kultūros, tradicijų, religijos, istorijos krašte, tačiau dvasia jau laisvoje, politiškai nepriklausomoje, savo tautai valstybę kuriančioje šalyje. Čia praeis ketvirtis amžiaus – nuo 1880 iki 1905 m. – gražiausi mūsų tautos patriarcho jaunystės ir brandos metai.

Lietuviškoje spaudoje yra nemažai bulgarų atsiminimų bei mokslinių publikacijų apie J. Basanavičių Bulgarijoje. J. Basanavičiaus veiklą Bulgarijoje tyrė ar ją domėjosi tarpukario bei atsikūrusios Lietuvos mokslininkai istorikai: A. Nezabitauskis, A. Poška, St. Stašaitis, A. Visockis. Neabejotinai išskirtinis keliautojo ir antropologo A. Poškos vaidmuo. Jis 1936 m. lankėsi J. Basanavičiaus gyventose vietose, susitiko su jį pažinojusiais ar bent iš pasakojimų menančiais žmonėmis. A. Poškos rankraštine knyga saugoma J. Basanavičiaus įkurtame Varnos medicinos istorijos muziejuje. Ja ir šiandien remiasi bulgarų tyrėjai. A. Poškos išpūdziai buvo aprašyti ir Lietuvos spaudoje. Lietuvių spaudą pasiekė taip pat bulgarų Ralčevo ir Bakirdžijevio prisiminimai. A. Nezabitauskiui rengiant monografiją buvo siunčiamos užklauskos ir įvairios Bulgarijos institucijas, kreiptasi į J. Basanavičių pažinojusius žmones dėl jo veiklos ir vertinimo šioje šalyje.

Tik septintąjį-aštuntąjį pereito amžiaus dešimtmečiais tiek Lietuvoje, tiek Bulgarijoje susiklostė palankios istorinės aplinkybės išsamiau domėtis J. Basanavičiumi. Tuo metu J. Basanavičiumi Bulgarijoje domėjosi Bakirdžijevio sūnus, I. Trojanskis ir D. Markiška-Mišliakova. Beje, jie nebuvo profesionalūs istorikai, bet neretai entuziastai nuveikia gerokai daugiau. Pagal I. Trojanskio ir D. Markiškos-Mišliakovos siužetus yra pastatyti du filmai apie J. Basanavičių.

Jau minėti lietuvių tyrėjai lankėsi Bulgarijoje, ieškojo medžiagos dr. J. Basanavičiaus biografijai. Į šias gretas įsitraukė ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos darbuotojos Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė ir Jadvyga Kulikauskienė. Lietuvių ir Bulgarijos mokslų akademijų sutartis sudarė galimybę 2008 m. birželio mėn. tikslinti medžiagą rengiamai *Dr. Jono Basanavičiaus literatūros rodyklei* Bulgarijos moks-

Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė dirba Bulgarijos mokslų akademijos bibliotekoje

lų akademijos bei Nacionalinės Kirilo ir Metodijaus bibliotekose Sofijoje.

Tačiau bibliografo ir istoriko moksliniai interesai kiek skiriasi. Istorikui svarbu fiksuoti faktus ir įvykius tokius, kokie jie buvo, tirti aplinkybes, atsižvelgti į šaltinių interpretavimo galimybes, stebėti, kaip išliko žmonių atmintyje, tyrėjų vertinimuose, kiek padarė įtakos istorinei sąmonei. Visa, kas autentiška, tačiau saugoma pirminiu pavidalu (daiktai, archyvai, atsiminimai, žodinė tradicija) gali padėti susikurti bendrą vaizdą, tačiau bibliografo darbo objektu tai tampa tik perėję per spaustuvų mašinas (t. y. publikuoti). Bibliografui šiuo atžvilgiu svarbu ne rankraštis ar žodinis, bet užrašytas ir paskelbtas faktas, kurį būtų galima užfiksuoti pagal tam tikrą schemą ir tvarką. Tokia darbo specifika, leidžianti į tą patį šaltinį žvelgti kiek kitaip negu, pavyzdžiui, istorikams.

Vykstant į mokslinę stažuotę tikslinti ir rinkti medžiagos rengiamai *Dr. Jono Basanavičiaus literatūros rodyklei* tikėtasi jei ne tokio paties, tai bent panašaus įdirbio kaip Lietuvoje. Turėjome galimybę pažvelgti, kaip J. Basanavičius vertintas gyvenamuoju laiku, kaip vertinamas šiandien, kas keičiasi, kas randama naujo. Pasirinktos Bulgarijos mokslų akademijos bei Nacionalinės Kirilo ir Metodijaus bibliotekos Sofijoje. Nors J. Basanavičius čia nėra gyvenęs, tačiau šiose mokslo šventovėse tikėtasi patikslinti jau žinomas nuorodas bei atrasti naujų.

Buvo svarbu peržiūrėti bulgarišką spaudą bei literatūrą *de visu*, o ne įrašyti rodyklėn įrašus iš žinomų, tačiau ne visada tikslių nuorodų. Visa, kas rašyta apie J. Basanavičių, galima išskirti į kelias grupes: asmenų prisiminimai; enciklopedijos, žinytai; proginiai straipsniai; studijos, skirtos medicinai, istorijai, archeologijai, etnografijai, antropologijai, Varnos ir Lomo miestų istorijai; oficialūs skelbimai, nutarimai. Atskira kategorija yra paties J. Basanavičiaus parašyti darbai. Jie bulgarų spaudoje dvejopi – vieni profesiniai medicininiai, kiti – duoklė Klėjai. Bulgarijos enciklopedijose, žinynuose pažymima, kad Jonas Basanavičius – lietuvis, padėjęs pamatą Bulgarijos archeologijai, etnografi-

čius. Taip pat aptinkame įdomių faktų apie J. Basanavičiaus šeimą – pirmąją žmoną (peršasi mintis, kad buvo ir daugiau), apie įvaikius. Iš tiesų J. Basanavičius liko ištikimas savo jaunai anksti mirusiai žmonai, ir į savo namų erdvę teįsileido dogą, apuoką bei juodus žirgus. Faktą apie J. Basanavičiaus šeimą buvo galima patikslinti internete. Norom nenorom formuojasi mintis ne tik apie Bulgarijos svarbą Basanavičiui, bet ir apie Basanavičiaus svarbą Bulgarijai.

Dauguma publikacijų, kuriose pavyko „užtikti“ Joną Basanavičių, buvo iš 1880–1905 m. laikotarpio, kuomet J. Basanavičius tebegyveno ir dirbo Bulgarijoje. Vėliau, grįžęs gyventi į Lietuvą, jo darbai ir vardas tarsi pamažu užmirštami. Tą liudytų ir 1924 m. liaudies medicinai skirtame leidinyje *Bilka* lyriškas straipsnelis apie „tikrąjį“ gydytoją, kuriame apžvelgti J. Basanavičiaus nuopelnai, retoriškai klausiama, ar dar begyvena... Krito į akis tai, kad straipsniai dažniausiai pakartoja jau žinomas tiesas. Pasigėdome gilesnių dr. J. Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos studijų. Tiesa, 1996 m. buvo surengta J. Basanavičiui skirta konferencija Varnos medicinos istorijos muziejuje, tačiau, kaip liudija 2002 m. išleista konferencijos medžiaga, tai vėl daugiausia proginiai straipsniai. Nors jie skirti įvairiems J. Basanavičiaus veiklos aspektams (J. Basanavičius kaip politikas, J. Basanavičiaus vaidmuo Bulgarijos moksle, J. Basanavičius ir muziejaus įkūrimas), tačiau faktai dažnai persipina ir kartojami daugybėje

tiek mažiau publikacijų, kuriose tarp kitų atsispindi ir dr. J. Basanavičiaus veikla. Atskirai paminėti verta Petko Mangačevo studija *Dr. Jonas Basanavičius – jo gyvenimas ir veikla Bulgarijoje (1880–1905 m.)* (išleista 2007 m. bulgarų k., padovanota ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai). Ji vertinga jau vien tuo, kad yra. Kaip nurodė autorius, jį sudomino šis kitatautis, tiek metų ištikimai darba-vešis Bulgarijai, atnešęs tiek daug naudos jos žmonėms, mokslui, politikai, kultūriniam, visuomeniniam gyvenimui ir kartu taip mažai žinomas net tarp šiandienos bulgarų tyrėjų. Knyga solidžios apimties, 260 puslapių, gausiai remiamasi bulgarų periodine spauda, archyviniais šaltiniais, didelė dalis skirta iliustracinei medžiagai ir kitiems priedams. Naujovė ir internete esančios medžiagos panaudojimas. Ši monografija dar kartą parodo, kad net praėjus daugiau kaip 100 metų nuo to laiko, kai J. Basanavičius paliko Bulgariją, jis neužmirštas ir retkarčiais „atrandamas iš naujo“.

Gražų pavyzdį, kaip bulgarai domisi Jonu Basanavičiumi, pateikė Varnos regionas: muziejaus darbuotojų iniciatyva surengta mokslinė konferencija, skirta J. Basanavičiaus 150-osioms gimimo metinėms, spausdinami straipsniai, rūpinamasi atminimo įamžinimu ir išsaugojimu. 2008 m. gegužės 15 d. Mykolo Romerio universitete Vilniuje paskaitą anglų ir rusų kalbomis *Daktaras Jonas Basanavičius Bulgarijoje* skaitė Varnos technikos universiteto Matematikos fakulteto docentė dr. Tsvetanka Pavlova Kovacheva. Pakviesta stažuotei į Lietuvą, ji pasidomėjo Lietuva su Bulgarija siejančia dr. Jono Basanavičiaus asmenybe bei jo veikla ir pristatė Lietuvos visuomenei „bulgariškąjį“ Basanavičių.

Bibliografinis darbas Bulgarijos bibliotekose suteikė naujų žinių. Nors lūkesčiai išpildė ne iki galo, tačiau buvo patikrinta apie 5 tūkst. vienetų leidinių, kuriuose tikėjomės rasti informacijos apie J. Basanavičių, išrašyta, bibliografiškai tarant, keletas šimtų kortelių *de visu*. Tai liudija, ne tik apie Bulgarijos svarbą J. Basanavičiui, bet ir atvirkščiai, kiek Bulgarijai svarbus J. Basanavičius. Nepaisant svaraus indėlio į Bulgarijos mokslo bei medicinos istoriją, jis yra retokai prisimenamas. Kita vertus, Jonas Basanavičius, nors ir neeilinė asmenybė, tebuvo vienas iš daugelio svečių, pasitarnavusių savo antrąjį tėvynei – Bulgarijai.

Sutikrinta medžiaga (tikrai dar ne visa – praktiškai liko nepasiektą ir nepanaudota Varnos regiono senoji periodinė spauda, kurios trūko Sofijos bibliotekose) bus įtraukta į rengiamą dr. J. Basanavičiaus bibliografijos rodyklę ir, tikimasi, bus naudinga tolesniems tyrėjų darbams, palengvins paieškas viena ar kita tema. Parvežta ir nemažai straipsnių kopijų iš bulgarų spaudos – tiek paties J. Basanavičiaus darbų, tiek publikacijos apie jį. Visa tai gali būti naudinga rašantiejiems apie J. Basanavičių Lietuvoje.

Šių metų birželio 2–27 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Informacijos skyriaus darbuotojos Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė ir Jadvyga Kulikauskienė turėjo galimybę stažuotis Bulgarijos mokslų akademijos bibliotekoje ir Nacionalinėje Kirilo ir Metodijaus bibliotekoje Sofijoje. Buvo ieškoma medžiagos rengiamai dr. Jono Basanavičiaus literatūros rodyklei. Grįžusi į Lietuvą E. Paškevičiūtė Kundrotienė dalijasi bibliografinių paieškų Sofijoje rezultatais.

Bulgarijos laikraštis, kuriame rasta daugiausia medžiagos apie Joną Basanavičių

jai, antropologijai, sanitarijai, palikęs „tikrojo“ gydytojo vardą medicinos istorijoje.

Vežtasi daugiau kaip penkių šimtų signalinių kortelių kartoteką. Tikėtasi ne tik patikrinti turimas nuorodas, bet ir gerokai jas papildyti. Darbas vyko iš peties – pervers-ta apie 5 tūkst. šaltinių – knygų bei periodinės spaudos leidinių.

Be bibliografinio darbo apibūdinimo, norėtuši pasidalyti kai kuriomis detalėmis. Pirmiausia atkreipėme dėmesį į J. Basanavičiaus kilmės įvairovę ir pavardės rašybą. Anks-tesnėse publikacijose vėrašoma, kad iš Rusijos imperijos, vėliau patikslinama, kad iš Ožkabalių, esančių dabartinėje Lietuvoje. Pavardė įvairuoja nuo *Bassan* ir *Basamovič* iki tikrosios, nesužadintos *Basanavi-*

straipsnių, remiamasi tais pačiais šaltiniais, neretai prie publikacijos tėra kelios literatūros nuorodos. Remiamasi tik bulgariška spauda ir šaltiniais, praktiškai nenaudojami kitų šalių autorių darbai. Nuorodose lietuviškų darbų, regis, nepastebėjome. Nuo 1940 iki 1990 m. bulgarų spaudoje teradome daugiau kaip dešimt publikacijų, skirtų vien dr. J. Basanavičiui, taip pat radome maždaug tiek pat medžiagos, kur remiamasi J. Basanavičiaus darbais ar jis minimas. Po 1990 m. dėmesio šiai iškiliai asmenybei vėlgi ne tiek, kiek derėtų. Per pastarąjį laikotarpį iki 2008 m. pavyko rasti maždaug tiek pat publikacijų, skirtų J. Basanavičiui kaip ir 1940–1990 m. Jų padaugėjo 1996 m. ir 2001 m. minint jubiliejines gimimo sukaktis. Šiek

VIVAT AKADEMIA & RAUDONOJI PROFESŪRA

Prof. habil. dr. Antanas
R. JANKŪNAS

Pradžia Nr. 11, 14

Studijoms į Kauną jis atvažiavo iš provincijos miestelio dar Smetonos laikais. Per savo tėvo, kaimo mokytojo, giminaitį apsigyveno generolo Vilkausko šeimoje. Generolas priėmė jį kaip tikrą sūnų, tačiau, prispyrus reikalui, šis tapo jo žentu. Taigi kelias į karjerą, panašiai kaip Tilvičio Dičiui, atsivėrė visu platumu ir ilgumu. Baigęs studijas keletus metų dirbo fabrike ir be didelio vargo buvo įtaisytas į universitetą. Iš pradžių buvo asistentas, o jau sovietmečiu, apgynęs kandidato disertaciją, tapo vyresnysis dėstytojas, paskui ir docentas. Dar studijuodamas žinojau, kad fakultete yra toks docentas, bet artimiausią susipažinau įstojęs aspirantūron. Jis buvo visais atžvilgiais vidutinis: vidutinio ūgio, vidutinio kūno sudėjimo, vidutinių gabumų, nepasižymėjęs nei moksle, nei pedagoginėje srityje. Žodžiu, pilkas katedros docentėlis. Tačiau ambicijų nestokojo ir tinkama ar netinkama proga vaidino eruditą, nepralenkiamą dalyko žinovą. Jeigu jam užduodavo kokį klausimą, jis išmeigždavo mąslų žvilgsnį kažkur į mums nepasiekiamus tolius, sudėdavo lūpas vamzdeliu ir po neilgos pauzės atsakydavo nieko nepaaiškinančia fraze: „Na, žinote, gali būti taip, bet gali būti ir kitaip...“ Vėliau paaiškėdavo, kad būta nei taip, nei kitaip. Tačiau kas jam apie tai primins? Jo „vadiškumas“ pasireiškė visu gražumu, kai buvo išleistas į dvi metus doktorantūrą mokslo daktaro (dabar – habilituoto mokslų daktaro) disertacijai parengti.

Dvimetės doktorantūros metu būdavo atleidiama nuo tiesioginio darbo, o atlyginimas paliekamas. Toks doktorantas turėjo laisvą darbo grafiką, nuo nieko nepriklausė ir niekam neatsiskaitė. Jeigu neskaičiuotume kasmetinės formalios ataskaitos katedros posėdyje, kuriame niekas nesigilino į atliekamo darbo turinį. Neteko girdėti, kad kada nors kieno nors tokia ataskaita būtų buvusi įvertinta neigiamai. Todėl dauguma doktorantų, sugebėję įtikti administracijai, doktorantūros laiką pavėrsdavo dvi metėmis apmokamomis atostogomis ir neparengę (net nemėginę to padaryti) jokios disertacijos, ramiai grįždavo į buvusias pareigas. Jokių pretenzijų jiems niekas niekada nereikšdavo, juolab kad tai būdavo savi administracijos klanų žmonės. Todėl katedroje generolo žentas pasirodydavo retai, dažniausiai po žvejybos ar medžioklės vėjo ir saulės nubučiuotu veidu. Jam įžengus į aspirantų kambarį visi atsistodavo kaip pagal komandą „ramiai“. O jis prisėsdavo ant rašomojo stalo kampučio ir suriesdavo kokį nors seną anekdotą ar barzdota sąmojų. Aspirantai klausydavo tų nesąmonių išsitempę, kol baigdavosi vizitas.

Labai greitai užsitraukiau jo nemalonę. Mat, kai jis atėjęs paduodavo ranką pasisveikinti, kiti taip ir likdavo stovėti, o aš po šios ceremonijos atsisėsdavau ir tęsdavau pradėtą darbą nekrepdamas dėmesio į jo gražbyliavimus. Žinoma, vėliau man tai atsirūgo.

Dėl šių ir kitų charakterio ypatumų jis buvo pramintas Vadu, Vad Vadovičium (pagal rusišką manie-

Ištraukos iš autoriaus rašomos knygos

Gedimino Žemlicko nuotrauka

ra) ar tiesiog Šefuliuku. Be visų kitų privilegijų Šefuliukui buvo leidžiama vadovauti trijų aspirantų disertacijoms. Darbų temas jis parinko taip, kad būtų susijusios tarpusavyje ir ateityje galėtų būti sujungtos į vieną visumą, neva, išsprendusią svarbią mokslinę problemą. Nors tie darbai, atskirai imant ar sudėjus kartu, jokios problemos nespėdė ir neišsprendė, bet Šefuliukas pagrįstai tikėjosi, kad jo daktaro disertacijai to visiškai pakaks.

Jo aspirantai Šefuliuką laikė geru vadovu. Kai jam nunešdavo parengtą mokslinį straipsnį, kurio autorių sąrašė jis neretai būdavo įrašomas pirmas, Šefuliukas jį nagrinėdavo kelias savaites. Visus bent kiek kategoriškesnius teiginius jis sušvelnindavo, kartais pavėrsdavo juos dviprasmybėmis. Taip apsidraudęs galėjai būti ramus, kad jeigu kas nors paneigtų jo teiginį, visuomet galima būtų atsakyti, kad ne tai turėta galvoje. Apsidrausti buvo bene svarbiausias Šefuliuko bruožas tiek buities, tiek mokslo srityje.

Bendraudamas su aspirantais jis elgdavosi kaip didis vadovas ir autoritetas, o katedros vedėjo akivaizdoje visa tai kaip mat išgaruodavo. Čia jis, tarytum Didžiojo teatro balerina, ant pėdų galiukų sukdamosi apie Senuliuko rašomąjį stalą, dviem piršteliais paduodamas kokį raštą ar jį paimdamas. O jau šypsenėlė, o jau švelnumas! Juk Senuliukas turi nemenką svorį LTSR mokslų akademijoje. Taip pat jis yra TSRS Aukštosios atestacinės komisijos ekspertas. Ta komisija tvirtina arba atmeta sąjunginėse respublikose apgintas disertacijas. Taigi Vad

Vadovičiaus karjera iš dalies buvo Senuliuko rankose. Toks pat toliau regis jis buvo bendraudamas su uošviu – generolu. Vilkauskas buvo rikiuotės generolas, stažavęsis Maskvoje, vadovavo kariuomenei. Minėta stažuotė, matyt, lėmė tolesnį jo likimą. Po nepriklausomybės atgavimo „patriotai“ jį kaltino išdavyste, neva jis be menkiausio šūvio pakėlė užkardą okupacinei Raudonajai armijai. Tačiau užmirštama, kad kariniam pasipriešinimui pritarė tik prezidentas Smetona, o visa kita Lietuvos valdžiukė balsavo prieš. Visa ponija pasiračiusi kelnes spruko į Vokietiją, o aukštoji karininkija nėrė į krūmus. Todėl ne veltui sovietai teigia, kad Lietuva nesipriešino „priimama“ į brolišką Tarybų Sąjungos šeimą. Jei Vilkauskas savo iniciatyva būtų davęs įsakymą pasipriešinti okupantams, be abejo, būtų daug aukų, o „patriotai“ šiandien jį kaltintų Vyriausybės nutarimo nevykdymu, šiurkščiu Konstitucijos ir Karo statuto pažeidimu, padariusiu didelę žalą valstybės saugumui. Mūsų dabartinė akla ir kurčia Temidė jį pasmerktu myriop.

„Kaip ten būtų, jeigu būtų“, tačiau, okupavus Lietuvą, beveik visi karininkai ir jų šeimos buvo represuotos, o generolo Vilkausko ne tik nelietė, bet pripažino jam generolo leitenanto laipsnį, su visomis privilegijomis. Be kita ko, jam buvo atiduotas namas, atimtas iš žymaus Kauno architekto. Prie jo buvo prikabina lentelė, skelbianti, kad tai architektūrinis paminklas, saugomas valstybės. O tai reiškia, kad namo eksploatacija ir remontas – veltui. Kita vertus, generolo autoritetas

pritaikėliškai sovietinei nomenklaturai buvo neabejotinas. Vadinasi, Šefuliukui ir sovietmetis atnešė ne nusivylimą ar netektis, o tiesų ir šviesų kelią į profesines ir kitokias aukštumas. Jis ir universiteto tarybos (dabar – senato) narys, jis ir fakulteto mokslinės tarybos narys, jis ir kelių mokslinių tarybų disertacijoms ginti narys ir pirmininkas, jis ir aspirantūros stojamųjų bei kandidatinių minimumo egzaminų komisijos pirmininkas, jis ir t. t. Tačiau į pedagoginio darbo aukštumas nesiveržė. Užuot dėstęs specialybės disciplinas ketvirtojo ar penktojo kurso studentams, jis pasirinko įvado į specialybę kurselį – stebino „fukusus“ giliu dalyko išmanymu ir neišpasakytą erudicija. Dėl karjeros praradęs savigarbą bei principus jis siekė, kad ir kiti panašiai elgtųsi. Vad Vadovičius tiesiog organiškai negalėjo pakęsti, jeigu, jo manymu, kas nors nepakankamai jam reiškė pagarbą ir nusizeminimą. Tokių dalykų jis niekad neatleisdavo ir nepamiršdavo, o pasitaikius bent menkiausiai progai duodavo tai pajusti.

Fakultete dirbo du vyresni dėstytojai – du Antanai. Abiem pensija buvo ne už kalnų, abu buvo sukrapštę duomenų kandidatiniams disertacijoms. Tėtruko išlaikyti tik specialybės kandidatinių minimumo egzaminą. Šefuliukas, kaip paprastai, buvo egzaminų komisijos pirmininkas ir darė taip, kad egzaminu Antanai neišlaikytų. Kiti komisijos nariai, kaip paprastai, pritarė Šefuliuko veiksams, nes pasipriešinti nebuvo jokio motyvo, tik ateityje laukė nemalonumai. Sąžinė ir principingumas jau seniai buvo išgara-

vę: toks gyvenimas, taip radom, taip ir paliksim. Vieną Antaną pravijo du kartus, kitą – tris. Vienas apsigynė disertaciją būdamas jau pensinio amžiaus ir netrukus mirė. Antrajam – ketvirtą kartą perlaikyti egzaminą neleido, įprastos atestacijos metu vyresniojo dėstytojo pareigoms nepratęsė ir atleido iš darbo. Šis taip pat netrukus pasimirė. Ir viskas vien todėl, kad vienas Antanas visiems teigė, neva studijų ir mokslo reforma bus bergždžia tol, kol neišmirs visi „dinozaurai“, t. y. kol nenueis nuo scenos senosios kartos šefai ir šefuliukai. Neturėta galvoje konkrečiai mūsų Vad Vadovičius, taip pat kaip nelinkėta jiems mirties. Tai buvo tik hiperbolizuota nuomonė, kad būtina kartų kaita. Kitas Antanas, būdamas linksmy plaučių ir mėgęs anekdotus bei preferansą, kartą papasakojo nutikimą, kai vienas solidaus amžiaus Medicinos universiteto profesorius mirė savo aspirantės lovoje suskambus durų skambučiui. Manė, kad grįžo jos vyras, o paaiškėjo, būta laiškanėšio. Ši pikantiška istorija asocijavosi su mažai kam žinomu Šefuliuko ir jo aspirantės meilės romanėliu. Fakulteto pataikūnai netruko apie tai užsiminti Vad Vadovičiui, ir taip abiem Antanams buvo pasirašytas mirties nuosprendis. Galėjo nutikti, kad aš būčiau buvęs trečias Antanas, susilaukęs panašaus likimo. Visa laimė, kad buvau gerokai jaunesnis už juos, geresnės sveikatos ir perpratau „dinozaurų“ žaidimo taisykles. Bet apie tai vėliau.

O štai trys Šefuliuko aspirantai parašė disertacijas, „padovanojo“ jam apie dvidešimt mokslinių straipsnių, keletą išradimų, bet ginti disertacijų negalėjo, nes Vad Vadovičius rašė „savo“ disertaciją. Juk pagal nustatytą tvarką, vadovas turi rekomenduoti disertaciją ginti katedroje, paskui parašyti teigiamą atsiliepimą ir pagal teigiamą katedrinio gynimo rezultatus siūlyti disertaciją viešam gynimui. Šefuliukas įvairiais pretekstais atidėliojo gynimą tol, kol iš trijų savo aspirantų disertacijų sulipdė ketvirtą – sau, ją apgynė ir sulaukė TSRS Aukštosios atestacinės komisijos patvirtinimo. Ir tada Vad Vadovičius suspindo visomis vaivorykštės spalvomis. Katedros vedėjas Senuliukas staiga jam tapo senu priekvaisa, mokslo ir technikos pažangos stabdžiu, atgyvena, per ilgai užsisėdėjusia savo vietoje. Tokias ir panašias, švelniai tariant, nepadorias sentencijas katedros posėdžio metu rafinuotai, o neretai ir atvirai žarstė Vad Vadovičius Senuliuko katedros kolektyvo ir aspirantų akivaizdoje. O kaipgi kitaip, juk dabar pats Vad Vadovičius gali būti katedros vedėjas, o iš Senuliuko Aukštojoje atestacinėje komisijoje nebėra jokios naudos.

Tačiau toks Vad Vadovičiaus manevras turėjo ir kitą potekstę. Jo uošvis generolas universiteto rektoriui leido suprasti, kad Šefuliukas yra daug pasiekęs mokslo srityje, turi didelį pedagoginį stažą, yra mokslų daktaras ir be penkių minučių profesorius. Žodžiu, visais atžvilgiais yra vertas katedros vedėjo pareigų. Kai reikalai ėmė krypti šia linkme, Senuliukas be didelio gailėsčio sutiko atskirti dalį savo katedros ir ją remdamasis sukurti naują katedrą Vad Vadovičiui.

Bus daugiau

Braunantis per gyvenimo kasdienybės materiją

Atkelta iš 13 p.

dieną ir naktį platinti geležinkelio bėgius. Dienos uždarbis – 500 g duonos ir „machorkos“ davynys. Varšuvoje sukilimas, Andžejaus tėvas suimamas, nors ryšių su Varšuva gal ir nepalaikė. Tačiau ne vien lenkai tuo metu visomis mintimis buvo Varšuvos sukilėlių pusėje.

Atsiskyrius gyvenimas Mozūruose

Po daugybės gyvenimiškų, kartais ir visai nežmoniškų peripetijų Andžejus Strumila atsidūrė Lodzėje. Ten prasidėjo jo gana vingiuoti keliai į menus. Dėdė iš Londono atsiunčia vaikinui aliejinių dažų. Andžejus tapo Lodzės kiemus. Paskui nukakęs į Lenkijos pamarį tapo ir piešia Gdanską, Marienburgo pili, Olyvą, Sopotą, Tčevą. Sekasi visai neblogai. 1945 m. įstoja į Lodzės universitetą ir Valstybinę vaizduojamojo meno aukštąją mokyklą, kuriai vadovavo dailininkas Vladislavas Strzeminskis. 1950 m. baigė ir Krokuvos dailės akademiją. 1949–1953 m. buvo šių meno mokyklų asistentu.

Dar studijuodamas A. Strumila kartu su Andžejumi Vrublevskiu, Andžejumi Vaida ir kitais įsteigė savivietos būrelį, kurio nariai siekė rasti tokią šiuolaikinio meno formą, kuri padėtų perteikti karo ir pokario kartos patirtį, nes, jų įsitikinimu, tradicinė spalvinė estetika, tuo metu vyravusi Lenkijos dailės mokyklose, su šia užduotimi susidoroti nepajėgė.

1953 m. kovas. Kartu su grupe dailės mokyklos pedagogų delegacija A. Strumila vyksta į Maskvą ir Leningradą. Miršta J. Stalinas, lenkų delegacija iš arti turėjo progos pamatyti pašarvotą „tautų didį vadą“. Garbės sargyboje stovėjo ištikimiausi vado bendrai – Molotovas, Berija, Kaganovičius ir Malenkovas. Tie, kurie buvo atsakingi už Strumilų ir šimtų tūkstančių kitų panašių šeimų likimus.

Ši pirmoji kelionė į užsienį buvo tarsi grįžimas į karo metų patirtį, kai Strumilų šeimai jau buvo tekę susidurti su sovietiniu režimu. Prisiminimai ir matytoji realybė taip paveikė, kad A. Strumila suprato negalėsias dirbti režimo labui. Jis atsisakė pedagoginio darbo Krokuvėje ir pasirinko savanorišką „tremtį“ į Mozūrijos kaimą Kryžiai (Krzyże). Ten gyveno atsiskyrius gyvenimą be elektros, radijo ir dviračio, džiaugdamasis dviem augančiais vaikais ir stebėdamasis, kaip mažai žmogui reikia iš gyvenimo.

Atsiskyrius gyvenimas baigėsi 1956 m. spalį, kai ministras Lucjanas Motyka pakvietė Strumilų šeimą persikelti į Varšuvą. Parūpino jiems tegul ir kuklų dviejų kambarėlių bu-

lą. Užtat sostinėje. A. Strumila dėstė įvairiose dailės mokyklose, o svarbiausia, kad šis darbas ne tik leido išlaikyti šeimą, bet ir teikė galimybę per atostogas keliauti po pasaulį, plėsti akiratį, o tai ano meto sąlygomis nebuvo paprastai pasiekama ir kaimynams lenkams. Likimas, teisingiau nepasotinamas pažinimo alkis, A. Strumilai padėjo pažinti egzotiškus ir labai įvairius Azijos kraštus – Vietnamą (lankėsi per karą toje šalyje), Chabarovsko kraštą, Gobį, Altajų, Himalajus. Indijoje lankėsi 11 kartų.

1977–1980 m. A. Strumila – Krokuvos dailės akademijos profesorius, dirbantis pagal sutartį. 1987–1988 m. dėstė Katalikų teologijos akademijoje Suvalkuose. Laimėjęs konkursą tapo Jungtinių Tautų Generalinio sekretoriato *Graphic Presentation Unit* Niujorke vadovu (1982–1984 m.). Šį tarptautinį pripažinimą laiko didele savo kūrybinio gyvenimo sėkme.

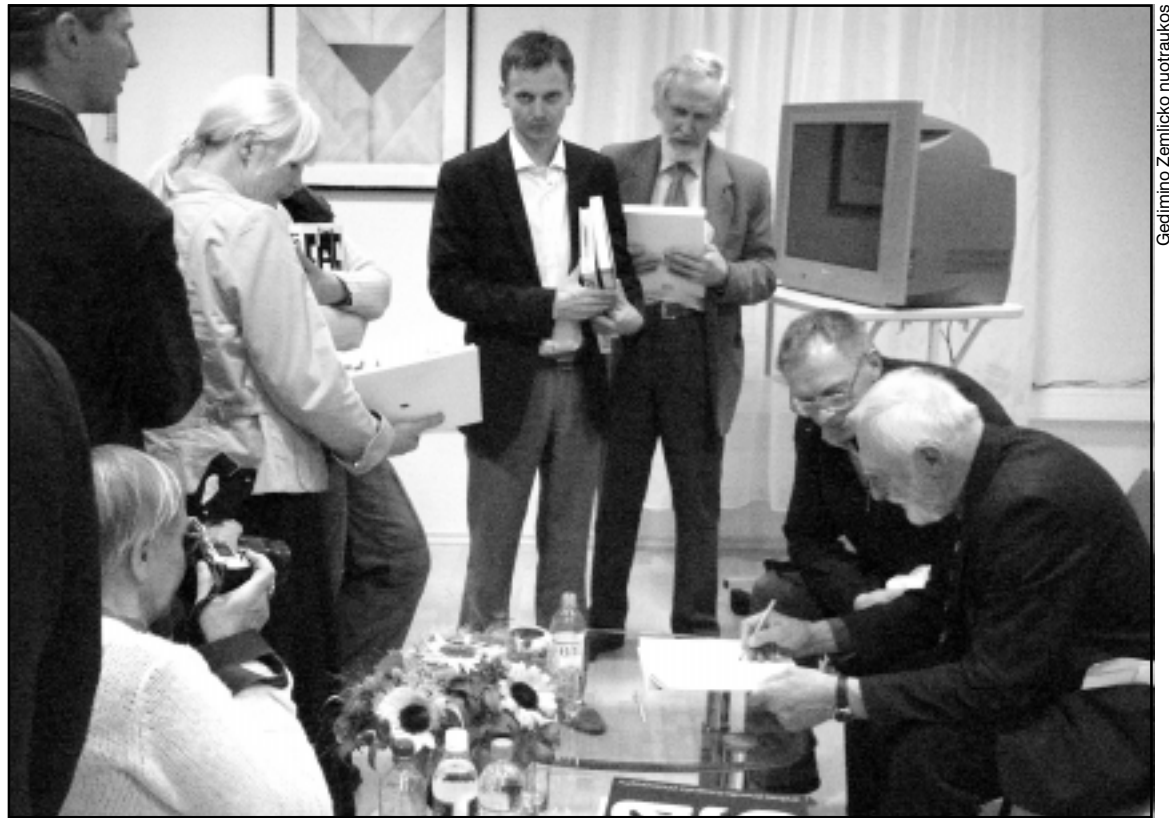
Dabar pasaulis ateina pas jį

Įdomiausia, kad tapęs pasaulio žmogumi ir šiandien tvirtina labiausiai vertinąs vienatvę. Matyt, šį būvį tapatindamas su mąstymo, gilinimosi į įvykių ir reiškinių esmę bei kūrybos galimybėmis. Mėgsta medžioti, būti gamtoje, daug jėgų ir laiko skiria visuomeninei ir ekologiškai veiklai. Daugiau kaip 20 metų organizuoja meno ir kultūros žmonių susitikimus ir menininkų plenerus. Buvo Nepriklausomo lenkų kultūros kongreso, vykusio 1981 m. gruodį, dalyvis. Vis dėlto mintys apie žmogaus gyvenimo baigtinumą aplanko vis dažniau, nors įkyri čigonė prie *Grand Hotel* ir išpranašavo jam gyventi iki 92 metų. Kaip žmogus, neatmetantis paklaidos galimybės, jis linkęs atkreipti dėmesį ir į tokią skaičių seką kaip 62, 72 ar 82. Pirmąsias dvi ribas jau sakosi sėkmingai įveikęs.

Svarbiausia A. Strumilos gyvenime buvo ir lieka kūryba. Jis yra atlikęs apie 3600 užsakymų įvairioms pasaulinėms organizacijoms – Jungtinėms Tautoms, FAO, UNESCO, UNICEF. Turėjęs laimės lankytis daugybėje kraštų, susipažinti su tų kraštų žmonių gyvenimu, vis dėlto grįžo ten, iš kur ir vyko pažinti pasaulio. Namus pasistatė Mačkova Rudos kaime Seinų krašte, kur teka Juodoji Ančia ir kur dabar iš daugelio šalių atvyksta žmonių, norinčių aplankyti Menininką ir Žmogų. Buvo laikai, kai jis vyko pamatyti ir geriau pažinti pasaulį. Dabar, kai jam 80, pasaulis ateina pas jį.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Prof. Andžejus Strumila pasirašo autografus ant savo knygos

Susitikimo Lenkų institute dalyviai

Mokslininkų stažuotių vadovų konkursas

Mokslininkų bei mokslo ir studijų institucijų idėmesiui!

Remdamasis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1153 *Dėl kvalifikacinių mokslininkų stažuotojų pareigybių reikalavimų, skyrimo į šias pareigas ir mokslininkų stažuotių finansavimo tvarkos aprašo patvirtinimo* (Žin., 2006, Nr. 127-4835), Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas skelbia mokslininkų stažuotių vadovų konkursą 2009–2010 metams.

Kandidatų į mokslininkų stažuotių vadovus prašymai priimami 2007 m. spalio 1–30 d.

Prašymai konkursui rengiami pagal Fondo direktoriaus 2007 m. sausio 15 d. įsakyme Nr. V1-3 *Dėl mokslininkų stažuotių vadovų viešo konkurso nuostatų, kandidato į mokslininkų stažuotių vadovus prašymo formos ir pretendento į mokslininko stažuotojo pareigybę prašymo formos patvirtinimo* (Žin., 2007, Nr. 7-307 arba www.vmsfondas.lt, nuoroda Teisinė informacija) išdėstytus reikalavimus.

Išsamesnę informaciją teikia Mokslo skyriaus vyresnioji specialistė Raisa Stankevičienė, tel. (8 ~ 5) 264 7153, el. p. raisa@ktl.mii.lt

Prašymai priimami Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde, A. Goštauto g. 12, 306 kab., Vilnius, arba paštu.

Darbo laikas: I–IV – 8.00–17.00 val.; V – 8.00–15.45 val.; pietų pertrauka – 12.00–13.00 val.

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**

Stilistė **Kristina Sakalauskiene**

Dizaineris **Mindaugas Galkus**

Patarėjai: **Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235. Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“.

Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.